

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
Кафедра політології та публічного управління**

На правах рукопису

ПРЕНДЕЦЬКИЙ ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

**ГРОМАДСЬКІ СЛУХАННЯ ЯК ФОРМА ВЗАЄМОДІЇ ВЛАДИ ТА
ГРОМАДСЬКОСТІ**

Спеціальність: 281 «Публічне управління та адміністрування»

Освітньо-професійна програма: «Державна служба»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Магістр»

Науковий керівник:

РОЗІК МАРІЯ ВАСИЛІВНА,

кандидат політичних наук,

старший викладач кафедри політології та

публічного управління

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та

публічного управління

від 2024 р.

Завідувач кафедри

доц. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	
1.1. Теоретичні аспекти дослідження громадських слухань як форми взаємодії влади та громадськості.....	12
1.2. Методи та стратегії залучення громадськості до процесу прийняття рішень.....	21
РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УНОРМУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ	
2.1. Історична та світова практика проведення громадських слухань...	30
2.2. Нормативно-правове регулювання проведення громадських слухань в Україні.....	38
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ В УКРАЇНІ	
3.1. Процедура та інструменти активізації громадських слухань у процесах місцевого самоврядування.....	48
3.2. Аналіз практики проведення громадських слухань на Волині: перешкоди та чинники успіху.....	59
ВИСНОВКИ	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	73

ВСТУП

Актуальність теми. Характер участі громади у справах держави і суспільства є визначальним чинником й «лакмусовим папірцем» демократії, оскільки її рівень залежить від того, наскільки повно громадяни задіяні у прийнятті рішень на державному та місцевому рівнях, а також наскільки вони здатні контролювати владу. Причому реалізація принципу народовладдя залежить не лише від інституційної структури та нормативно-правової бази суб'єктів публічного управління, а й від активності самих громадян.

Реформа децентралізації в Україні, окрім розподілу владних повноважень та частини фінансових потоків між державою і місцевим самоврядуванням, породила нові вектори розвитку громадянського суспільства, серед яких основне місце займають елементи деліберативної демократії. Деліберативна демократія розглядає демократичний процес як процес формування громадської думки в ході публічного обговорення. Адже створення нових територіальних громад, розподіл владних повноважень, можливість обирати і бути обраним до місцевої ради створює «ефект близькості» влади до громадян, що збільшує їх можливості в сфері використання форм громадського контролю та громадської участі в розвитку територіальної громади.

На сьогодні жителі сіл, селищ, міст мають ряд інструментів участі та впливу на прийняття рішень, однією з яких є громадські слухання. Громадські слухання можуть залучити різні соціальні групи до обговорення важливих питань розвитку суспільства, регіонів, міст, що значно покращують якість управлінських рішень, сприяють підвищенню рівня громадянської активності, зниженню соціальної напруги та запобіганню конфліктам, дають можливість громадянам вюисловлювати свою думку та впливати на прийняття рішень.

Зважаючи на безпекові виклики сьогодення, коливання рівня довіри до владних інституцій, суспільної поляризації та необхідного підвищення прозорості прийнятих рішень, дослідження теми громадських слухань є вкрай

актуальним. Вивчення цієї форми взаємодії дозволить оптимізувати механізми співпраці між громадськістю та владою, сприятиме розвитку демократичних процесів, підвищенню ефективності управління в місцевому самоврядуванні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* магістерської роботи є вивчення громадських слухань, як форми взаємодії влади та громадськості, інструментів їх активізації.

Досягнення мети передбачає виконання таких **завдань**:

- здійснити аналіз понятійно-категоріального апарату та визначити теоретичні основи громадських слухань в Україні;
- дослідити за допомогою яких форм та методів відбувається залучення громадян до процесу ухвалення рішень на рівні громади;
- проаналізувати нормативно-правову базу регулювання проведення громадських слухань в Україні та визначити головні законодавчі прогалини;
- розкрити особливості процедури організації та проведення громадських слухань в Україні;
- дослідити зарубіжний досвід проведення громадських слухань з метою його імплементації в практику територіальних громад України;
- визначити основні чинники, які сприяють успішному проведенню громадських слухань у Волинській області, а також окреслити прогалини, які заважають їх якісному та дієвому використанню у громадах.

Об'єкт дослідження – нормативно-правові засади, роль та інструменти активізації громадських слухань в Україні.

Предмет дослідження – громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості.

Методика та методологія дослідження. Методологічну основу магістерської роботи становить поєднання наукових принципів, підходів та методів, які дали змогу комплексно дослідити громадські слухання в контексті взаємодії громади та влади.

Базовими для дослідження стали системний підхід, індукції та дедукції. Безпосередньо методи порівняння, теоретичного узагальнення та

систематизації використано у процесі вивчення теоретичних основ дослідження, розкриття змісту ключових понять, ознак та елементів громадських слухань, механізмів їх організації та проведення. Дослідження на основі принципів науковості та об'єктивності передбачає використання перевірених, достовірних джерел інформації та даних, що дозволяють об'єктивно оцінювати явища і процеси. Простеження виникнення, впровадження та вдосконалення громадських слухань відбулося на основі принципу історизму.

Зважаючи на предмет дослідження, у роботі використано крос-дисциплінарний аналіз, що допоміг дослідити громадські слухання у контексті викликів та протиріч сьогодення. Також, застосовувалися такі методологічні підходи як: структурно-функціональний, за допомогою якого ми дослідили особливості проведення громадських слухань в умовах реформування місцевого самоврядування та впровадження реформи децентралізації. При вивченні міжнародного досвіду проведення громадських слухань використовувався метод порівняльного аналізу. Використання в дослідженні процесуального аналізу сприяло вивченню динаміки вдосконалення громадських слухань від формальних до дієвих. Також у ході дослідження був застосований метод аналізу (у процесі визначення основних складових громадських слухань), синтезу (обґрунтування практичності проведеного дослідження) та дедукції (під час надання рекомендацій, та формулювання висновків дослідження).

Інформаційною базою дослідження є напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, посібники та інструментарії громадських організацій, законодавчі та нормативно-правові акти, офіційні веб-сайти громад Волинської області, Центру розвитку місцевого самоврядування на Волині, тощо.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження зумовлена поставленою проблематикою та комплексним аналізом інституту громадських слухань як дієвої форми взаємодії громадян та влади.

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані теоретичні положення, висновки і практичні рекомендації можуть бути корисними фахівцям та науковцям, органам державної влади, місцевого самоврядування, представникам територіальних громад та громадських організацій, науковцям, що працюють над пошуком ефективних механізмів взаємодії влади та громадськості. Також основні тези роботи можуть використовуватися науково-дослідними і освітніми установами в процесі подальших наукових розвідок та розробці проблематики проведення громадських слухань в Україні, а також при підготовці семінарських занять, круглих столів, тренінгів та для методологічних рекомендацій громадянам.

Апробація результатів дослідження. Окремі аспекти магістерської роботи апробовано на міжнародній науково-практичній конференції «Наука та освіта в умовах воєнного часу» 14 жовтня 2024 року у місті Дніпро.

Структура дослідження. Магістерська робота складається із вступу, трьох розділів (6 підрозділів), висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Теоретичні аспекти дослідження громадських слухань як форми взаємодії влади та громадськості

Протягом останнього десятиріччя політична та економічна система нашої держави зазнала значного процесу трансформації. Нині серед актуальних завдань, які стоять перед країною, є необхідність підвищення рівня залучення громадян до процесу прийняття рішень. Часто громадяни не розуміють своїх прав та обов'язків і, як наслідок, вони не в змозі висловлювати свої думки щодо діяльності органів влади. У свою чергу, залучення громадськості до вироблення та впровадження політики сприяє посиленню ролі громадянина у демократичних перетвореннях держави. Громадська участь у житті держави не повинна здійснюватися за якихось певних обставин, вона повинна бути частиною повсякденного життя людей. Влада на різних рівнях має на постійній основі взаємодіяти з громадськістю, зважати на волевиявлення та громадську думку, яка і повинна бути одним із головних векторів діяльності влади.

У найбільш часто використовуваному сенсі громадська думка – це вираження певною частиною суспільства або суспільством в цілому певних важливих суспільних подій, позицій, дій. [51, с. 348]. Вчені визначають громадську думку як стан суспільної свідомості, що містить явне або приховане ставлення соціальної спільноти до явищ, подій і фактів суспільного життя, яке відображає певну колективну позицію з проблем, що представляють інтерес для суспільства. Варто зазначити, що думка стає громадською лише в разі публічного вираження, в іншому випадку вона залишається індивідуальною точкою зору окремих людей або певними суспільними настроями. У ширшому значенні громадська думка – це завжди діалог із владою стосовно значимих сторін суспільного життя. Саме за допомогою громадської думки соціальні групи заявляють про свої проблеми,

інтереси, вимоги [22, с. 98]. Серед основних каналів вираження громадської думки дослідники виділяють такі: вибори, референдуми, плебісцити, конференції та інші представницькі органи, публічні виступи через засоби масової інформації та комунікації, мітинги, акції протесту, колективні звернення, громадські форуми та громадські слухання.

Громадські слухання є чи не найстарішим та найефективнішим засобом залучення громадськості до процесу управління. У багатьох містах вони стали дуже популярною формою спілкування влади з громадянами, ефективним інструментом залучення громадськості до вирішення нагальних проблем міста. У вітчизняній науковій літературі з питань державного управління сутність системи громадських слухань розглядається крізь призму законодавства, а саме Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». [68].

Закон визначає слухання як можливість для громади зустрітися з членами відповідної ради або посадовими особами місцевого самоврядування, під час якої члени територіальної громади можуть вислухати їх, поставити запитання та внести пропозиції з важливих питань місцевого значення, що належать до компетенції органів місцевого самоврядування [68]. Проте наведене визначення не повно розкриває зміст поняття «громадські слухання», воно підкреслює тільки право громади на організацію зустрічей між громадськістю, депутатами місцевих рад та посадовцями, однак зустріч на практиці може бути формальним заходом без будь-якого протоколу чи кінцевої мети, що нівелює інститут участі народу в реалізації влади. Адже якщо немає кінцевого документа, де зазначаються досягнення та цілі громадських слухань, тоді влада не повинна виконувати домовленості з громадою, вони залишаються лише в обіцянках посадовців, що не дає жодних гарантій, що вони таки будуть виконані.

Вже у більшій мірі конкретизують визначення поняття «громадські слухання» в своїх наукових дослідженнях українські вчені Наливайко Л. Р. та Савченко О. В. Вони визначають громадські слухання, як форму громадського

контролю, який передбачає залучення громадян до управління справами місцевого значення, що здійснюється шляхом консультацій органів місцевого самоврядування чи органів державної виконавчої влади на місцях з територіальною громадою та іншими інститутами громадянського суспільства [58, с. 137].

У посібнику з громадської участі за редакцією Джини Холдар та Ольги Захарченко громадські слухання трактуються, як формальні збори, на яких представники місцевих органів влади отримують думку громадськості щодо конкретного рішення або заходу місцевої влади. На думку авторів, громадські слухання можна розглядати як форум, на якому збираються групи громадян та місцеві посадові особи для обміну думками, пропозиціями та інформацією щодо конкретного питання перед прийняттям рішень [36, с. 85].

Сторони мають змогу створити атмосферу відповідальності та легітимності рішень влади, підвищити поінформованість, посилити спроможність громадськості та дати більше влади. Автори посібника узагальнюють, що громадські слухання – це певна методологія участі громадськості, яка забезпечує в першу чергу довіру між громадянами та владою, що є необхідним елементом стабільної демократії.

Варто звернути увагу і на визначення громадських слухань подане у посібнику під редакцією М. Д. Городка. Автор визначає громадські слухання як офіційне засідання міської, селищної, сільської, районної ради чи органу місцевого самоврядування, на якому депутати та посадові особи знайомляться з думками, зауваженнями, пропозиціями мешканців населеного пункту з проблеми та питаннями, які орган влади збирається реалізувати [15, с. 34].

Ще одне змістовне визначення громадських слухань наводиться у навчально-методичному посібнику «Інструменти громадської участі в Україні» за редакцією А. Лебідя та М. Назарова. Громадські слухання розглядаються як можливість для територіальної громади прийняти безпосередню участь у здійсненні місцевого самоврядування, тобто порушенні питань та внесенні пропозицій щодо питань місцевого значення.

Громадські слухання проводяться у вигляді зустрічей членів громади з депутатами місцевої ради та посадовими особами місцевого самоврядування, а також з посадовими особами підприємств, установ та організацій комунальної форми власності [46, с. 17].

Серед визначень поняття «громадські слухання» заслуговує уваги визначення, яке подане в практичному посібнику «Громадські слухання». Слухання розуміються, як офіційне засідання ради, органу місцевої влади чи місцевого самоврядування, на якому депутати та посадові особи знайомляться з думками, враженнями, зауваженнями та пропозиціями мешканців міста з проблеми, яку відповідний орган влади має на мені вирішити. Після проведення заходу, обов'язково має бути складений протоком з пропозиціями і пізніше владці мають прозвітувати, яким чином проблема була вирішена.[18]. Подане визначення вже акцентує увагу саме на офіційності громадських слухань і акцентує увагу на впливі громадськості на діяльність органів місцевого самоврядування, адже офіційний статус обов'язково вимагає офіційного оформлення.

Варто відзначити, що поняття «громадські слухання» відноситься до категорії управління, в якій зміст прослідковується через практику, яка розвивається швидше теорії через, до прикладу, швидкі темпи децентралізації та інших реформ місцевого самоврядування. У цьому контексті варто взяти до уваги дослідження громадських слухань Т. Букіної, яка у своїй роботі «Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти» наводить на основі аналізу вітчизняних визначень власносформоване визначення громадських слухань [16]. Авторка акцентує безпосередню увагу на функціях та нормативно-правовому регулюванні і зазначає, що громадські слухання проводяться територіальними громадами на основі Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [68] та на основі статутів місцевих громад або відповідних положень, які приймає кожна місцева рада. Громадські слухання організовуються в територіальних

громадах з метою досягнення ряду цілей, які можна умовно розділити на чотири групи:

- 1) проведення консультацій органів місунвого самоврядування з громадськістю задля вирішення проблем місцевого розвитку;
- 2) звітування місцевої влади перед громадянами щодо виконання соціально-економічних завдань влади;
- 3) розробка нормативних, правових, технічних та стратегічних документів розвитку громади;
- 4) презентація громадських пропозицій, зауважень та питань до влади щодо механізмів вирішення проблем місцевого значення.

Таким чином, авторка трактує громадські слухання як форму участі громадськості в управлінні розвитком територіальної громади шляхом публічного консультування місцевої влади, контролю її діяльності та внесення пропозицій щодо вирішення соціально-економічних, екологічних, містобудівних, культурних та інших важливих питань місцевого значення [16]. На відміну від існуючих підходів, що переважно акцентують увагу на правових аспектах громадських слухань, запропоноване визначення комплексно відображає громадські слухання як інститут прямої участі громадськості в управлінні розвитком територіальної громади.

Громадські слухання як інститут деліберативної демократії та форма участі громадськості в управлінні розвитком територіальної громади виконують ряд функцій. Комунікація – одна з головних функцій громадських слухань, яка дає змогу спілкуватися з громадськістю. У процесі реалізації цієї функції громадські слухання стають майданчиком для відкритих консультацій влади з громадськістю щодо вирішення важливих питань розвитку територіальної громади. Організаційною функцією громадських слухань є організація та мобілізація громадськості для вирішення питання місцевого значення. [20, с. 75]. Тобто громадські слухання виконують роль майданчика для залучення активних груп громадськості до управління розвитком

територіальної громади, а також створюють ефект співвідповідальності за успішність її функціонування.

Контрольна функція громадських зборів відображає їх роль у сфері розвитку інституту громадської участі в управлінні розвитком громади. Можливість здійснення громадського контролю шляхом регулярних громадських слухань дозволяє досягти більш високого рівня відповідальності посадових осіб за результати своєї соціально-економічної політики, політики у сфері містобудування, культури та спорту. [20, с. 78]. Функція представництва громадських інтересів підносить роль громадських слухань до рівня дорадчого інституту, діяльність якого сприяє врахуванню інтересів і проблем місцевого населення. Як категорія місцевого самоврядування громадські слухання мають організовуватися з урахуванням основних принципів демократії. Принципи відкритості, добровільності, рівності, справедливості, свободи зазначаються як головні у фаховій літературі [27, с. 43]. Очевидно, що ніхто з громадян не може бути змушений до участі у громадських слуханнях, а процес повинен бути відкритим для широкого кола осіб.

Отже, аналізуючи та підсумовуючи вище наведені визначення поняття «громадські слухання» у вітчизняній науково-методичній літературі варто зауважити, що зазначене поняття відноситься до тих категорій державного управління сутність яких формує практика, яка, в силу швидких темпів децентралізації, розвивається швидше, ніж теорія. Узагальнюючи визначення, які подані науковцями, зазначимо, що громадські слухання розуміються, як офіційне засідання міської, селищної, сільської, районної ради, органу місцевої влади чи місцевого самоврядування, на якому депутати та посадові особи знайомляться з думками, враженнями, зауваженнями та пропозиціями мешканців міста, села, селища, району з проблеми, яка безпосередньо розглядається на слуханнях.

1.2. Методи та стратегії залучення громадськості до процесу прийняття рішень

Сьогодні демократичний розвиток України неможливий без потужного місцевого самоврядування. Це вже загальноприйнята аксіома, особливо в контексті нових можливостей, які виникли з проведенням реформ місцевого самоврядування, децентралізації та територіальної організації влади зокрема. Одним із головних завдань цих перетворень є передача владних повноважень громадам на місця, що зумовлює потребу в активізації та посиленні спроможності громадян безпосередньо або через демократично обрані ними органи вирішувати самостійно і під свою відповідальність проблеми місцевого значення. Зрозуміло, що фективний уряд може забезпечити вищі зарплати, гідні умови життя та соціальну справедливість. Проте в багатьох сферах суспільного життя, вирішальні зміни залежать саме від громадян.

Для того, щоб зрозуміти механізм залучення громадян до процесу прийняття рішень, необхідно спочатку розглянути політичну участь у цілому. Найширше визначення політичної участі – це будь-яка індивідуальна чи колективна дія, спрямована на вплив на будь-який рівень влади [1, с. 51]. Теорія та практичні підходи до вивчення демократичних процесів, зокрема громадської участі, значною мірою спираються на категорію політичної участі. Таким чином, участь є найважливішим фактором у двох підходах до демократії, які часто використовуються в політичній науці: учасницькому, який підкреслює, що «справжня демократія» вимагає якомога більшої участі громадян у політиці, і елітарного підході, який відстоює ідею обмеження участі широкої маси в політиці, в тому числі за допомогою представництва через обраних представників, що сприяє розвитку демократичної еліти.

Отже політична участь є поняттям, що «визначає міру залучення громадян до процесів політичного життя, будь-які прояви та форми активності, через які громадяни намагаються впливати на уряд, владні інститути, на результати функціонування політичної системи». Варто наголосити, що участь громадян у політичному житті отримує різну оцінку з

боку представників різних шкіл і напрямів. Наприклад, прихильники елітистських концепцій вважають, що участь звичайних громадян у політиці є аномалією, оскільки лише певні особи з відповідною освітою, навичками та досвідом можуть постійно і професійно займатися прийняттям рішень і формуванням державної політики [53, С. 12]. У цьому контексті залучення широких соціальних груп або великої кількості людей до політичного процесу сприймається як небажане і навіть загрозове для стабільності політичної системи країни.

На противагу цьому, прихильники ідей французького просвітника Ж.-Ж. Руссо, марксистського вчення, демократії участі та інших течій вважають, що єдиною виправданою нормою політичного життя є активна участь усіх громадян в управлінні справами держави і суспільства [53, с. 14]. Принципово важливим є розуміння чинників політичної участі громадян, які відіграють важливу роль у розумінні її природи і ролі окремого індивіда в політиці. У найзагальнішому плані чинники політичної участі розглядаються через два основних механізми:

1) примус, який акцентує увагу на дію зовнішніх щодо індивіда сил, у тому числі на розумність влади і обмеження необхідних для самостійної участі у політиці властивостей індивіда (Т. Гоббс);

2) інтерес, який орієнтується на внутрішню мотивацію дій людини та складну структуру самої особистості (А. Сміт, Г. Спенсер) [42, с. 80].

Науковці виділяють декілька типів людей за рівнем участі у громадському житті. Поділ базується на тому, на скільки людина хоче та бере участь у житті громади.

Таблиця 1.2. Основні типи громадян за рівнем участі в громадському житті.

Типи громадян	Характеристика
Абсентеїст	зосереджений виключно на власних проблемах, громадським життям та не цікавиться, негативно ставиться до форм громадської активності, не усвідомлює своїх громадянських прав та обов'язків.
Спостерігач	частково цікавиться громадськими справами, зосереджений переважно на власних справах, проблемами довкілля та громади цікавиться фрагментарно;
Споживач	охоче використовує різні форми участі у громадському житті, долучається до суспільної діяльності, але тільки тоді, коли це відповідає його особистим потребам чи інтересам.
Лобіст	досконало втілює вигідні для нього проекти та реалізовує потрібні ідеї.
громадський діяч	ставить суспільні інтереси вище індивідуальних, на справи місцевої громади дивиться через призму суспільних інтересів, керується потребою громадської діяльності, добре знає місцеві проблеми та шляхи їх вирішення.

Джерело: [81, с. 193].

Світовий досвід свідчить, що політика, яка на етапі розробки отримала широку підтримку суспільства, має більші шанси на успішну реалізацію, ніж та, що стикається з істотною опозицією або є маловідомою для громадян. Більшість рішень, ухвалюваних органами влади, безпосередньо впливають на населення. Тому, якщо люди обізнані про ці рішення і вважають, що брали участь у їх створенні, вони, ймовірно, дотримуватимуться таких законів чи вектору такої політики. Таким чином, важливість залучення громадян до процесу прийняття рішень на рівні місцевого самоврядування полягає в тому, що це залучення:

- гарантує виконання законодавчих вимог щодо участі громадян;
- підтримує та легітимізує напрямки витрачання коштів місцевого бюджету;
- забезпечує нові підходи та рішення у складних питаннях, визначає пріоритети політики органів місцевого самоврядування.
- забезпечує відповідність рішень, ухвалених органами місцевого самоврядування, потребам мешканців міста;
- створює основу для залучення громадян до прийняття найважливіших рішень як звичайної практики, а не як винятку;
- забезпечує організованість та узгодженість дій усіх підрозділів органів місцевого самоврядування щодо методів, які можуть бути використані для задоволення інформаційних потреб громадян;
- підвищує ефективність обміну інформацією між громадянами, бізнесом, громадськими організаціями та владою.

Про досягнення певного рівня залучення громадян до місцевого самоврядування можна говорити на основі методів, які орган місцевого самоврядування застосовує для взаємодії з громадою та її членами. Категорія «методи» є практично безмежною, оскільки будь-яка людська діяльність вимагає певних способів, прийомів та методів реалізації [45, с. 62]. Кожна конкретна ситуація вимагає застосування різних методів залучення громадян. Вибір методу залежить від проблеми, щодо якої рішення повинно бути

прийнято, від уподобань місцевої влади, а також є відображенням професіоналізму неурядових організацій, які зацікавлені у залученні громадян і сприяють розвитку громади.

Існує загальноприйнятий поділ методів залучення громадян на рівні:

Рівень I. Інформування: теле- та радіоінтерв'ю, висвітлення засідань органів влади в засобах масової інформації, регулярні програми або серії публікацій у ЗМІ, повідомлення про управлінські послуги для громадян, рекламні матеріали, інформаційні пакети для преси, пресрелізи, пресконференції, інформаційні бюлетені, брошури, а також служба зв'язків з громадськістю.

Рівень II. Інформаційна взаємодія з громадянами: години прийому для консультацій, опитування громадської думки, створення «групового портрету» громади, громадські слухання, телефонні опитування, дні відкритих дверей, «гаряча лінія» для скарг, громадські наради та публічні дебати.

Рівень III. Діалог з громадою: участь омбудсменів, об'єднань мешканців мікрорайону, наставницька підтримка для громадських лідерів, спільне планування заходів, служба, що забезпечує участь громадян у самоврядуванні, проведення відкритих заходів для прийняття рішень, спільні офіційні дискусії.

Рівень IV. Партнерство з громадою: спільна відповідальність через дорадчі комісії, комітети та ради; наглядові та профільні комісії.

Рівень V. Громадське управління: пряма демократія, що включає загальні збори громадян, громадські слухання та референдуми [2, с. 48].

Вибір того чи іншого методу залежить від конкретного етапу підготовки рішення до його прийняття. Незалежно від обраного методу, важливо забезпечити громадянам можливість: висловлювати свою думку; взаємодіяти з органами місцевого самоврядування та іншими громадянами; брати участь у формуванні підходів; долучатися до розробки плану дій або відповідного рішення.

Для того щоб механізми залучення громадян до прийняття рішень ефективно використовувалися, вони мають бути належним чином

регламентовані в правових документах. Насамперед у статуті, який є її головним документом громади. Тому, розробляючи статут, громада має максимально включити до його тексту механізми місцевої демократії та залучення громадян [35, с. 123]. Проте досі є громади, які не мають статутів, а там, де їх затвердили, механізми місцевої демократії нерідко потребують доопрацювання. За наявною практикою до статутів включають достатньо широкий перелік інструментів демократії та методів залучення. Наведемо перелік основних та найбільш вживаних.

1. У першу чергу, це громадські слухання, які розглянуті вище. Вони визначаються, як зустріч жителів громади з представниками влади, на якій обговорюються важливі місцеві питання, до яких жителі можуть вносити пропозиції. Громадські слухання прості з точки зору організації їх проведення, а кожний учасник може висловити свою думку. Влада має розглянути всі ухвалені на слуханнях пропозиції в обов'язковому порядку та своєчасно.

2. Загальні збори громадян, що відбуваються за місцем проживання, мають певні спільні риси з громадськими слуханнями. Це також є зустріч жителів, які обговорюють актуальні питання та вносять пропозиції, що підлягають обов'язковому розгляду органами влади [5, с. 44]. Однак загальні збори проводяться на конкретній території і розглядають питання, що стосуються виключно цієї території.

3. Місцеві ініціативи надають громадянам можливість вносити на розгляд сесії ради питання, що входять до її компетенції. Інакше кажучи, активні громадяни розробляють проєкт рішення з актуального питання, який має бути підтриманий певною частиною жителів громади [29]. Якщо ініціатива подана відповідно до встановленої процедури, вона обов'язково розглядається на сесії за участю ініціаторів.

4. Органи самоорганізації населення (ОСН) можуть бути створені жителями для вирішення питань місцевого значення. Вони формуються на територіальному принципі в межах будинку, кварталу, вулиці, села тощо і наділяються певними повноваженнями відповідно до закону [29]. У статуті

доцільно визначити загальні принципи діяльності ОСН у громаді, оскільки закон надає їм досить широкі повноваження.

5. Консультативно-дорадчі органи. Їх можна умовно класифікувати на громадські ради та тимчасові дорадчі структури. Громадські ради поділяються на загальні та спеціалізовані, такі як молодіжні, ради підприємців, жіночі ради тощо. Тимчасові дорадчі органи формуються для вирішення конкретних завдань у вигляді робочих груп, комітетів, комісій тощо [56, с. 25]. Важливо, щоб до їх складу входили представники громадськості.

6. Публічні консультації. Існує безліч форм для проведення консультацій. Вони можуть відбуватися в реальному часі, в електронному форматі або у вигляді опитувань. Ключовим є системний підхід до проведення консультацій: теми мають бути заздалегідь заплановані, кожна консультація повинна бути анонсована, а результати її проведення мають бути опубліковані [58]. У нинішніх умовах воєнного стану громади переважно організовують консультації в онлайн-форматі, що, безумовно, знижує їхню ефективність.

7. Громадські експертизи. Громадяни мають право здійснювати громадські експертизи, включаючи експертизи нормативних актів, зокрема антикорупційні. Важливою перевагою цього інструменту є глибоке залучення громадян до окремих аспектів місцевої політики, можливість ознайомлення з публічною інформацією, надання пропозицій та отримання обґрунтованих відповідей [50]. Однак існує проблема складності самої процедури експертизи, оскільки в громаді повинні бути активісти з відповідною кваліфікацією, здатні працювати з документами — не лише прочитати, але й сформулювати професійні пропозиції.

8. Електронні петиції є інструментом колективного звернення громадян до органів місцевого самоврядування, який підлягає обов'язковому розгляду за умови досягнення необхідної кількості голосів. Основною перевагою електронних петицій є їхня простота та зручність [47, с. 109]. Не потрібно збирати підписи в традиційному форматі, все виконується онлайн. На сьогодні цей механізм залучення громадян є дуже популярним. Якщо петиція отримує

достатню кількість голосів, її обов'язково має розглянути міський, селищний або сільський голова та надати відповідь автору петиції в електронному форматі.

Нині більшість громад вже мають сайти своїх ТГ, тому є можливість промоніторити, як цей інструмент участі реалізовується на практиці. До прикладу, станом на 28 серпня 2024 року на сайті Луцької міської ради є актуальною петиція на тему «Про облаштування тротуарів у селах Кульчин, ОК «Кульчин-2» та Жидичин. Петиція набрала лише 89 підписів із 300 необхідних [91]. До завершення залишилось 2 дві, тому щоб петиції набирали потрібну кількість голосів, громадяни, які їх створюють, повинні залучатися всебічною інформаційною підтримкою.

Отже, громада має можливість адаптувати особливості реалізації кожного інструменту відповідно до своїх потреб. Водночас необхідно розробити стратегію, яка забезпечить поступове та ефективне залучення громадян до процесу прийняття рішень. Першим кроком є створення та затвердження положень, що регулюватимуть механізм залучення. У разі відсутності можливості залучити консультанта, можна скористатися відкритими ресурсами для завантаження типового зразка такого положення. Важливо ретельно проаналізувати його зміст і адаптувати до специфіки громади, щоб він відповідав її реаліям. Якщо говорити про громадські слухання, необхідно розробити положення, які визначатимуть механізм їх проведення в громаді, щоб ці заходи не перетворювалися на формальні зібрання, а мали реальний результат, на який влада повинна зважати під час прийняття рішень.

Висновки до розділу 1.

Провівши теоретичний аналіз та визначивши суть поняття «громадські слухання», слід зазначити, що в українській науковій літературі, що стосується державного управління та адміністрування, це питання розглядається через призму законодавства, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак, визначення, наведене в Законі, не повністю відображає

зміст поняття, оскільки акцентує увагу лише на праві територіальних громад організувати зустрічі між громадськістю, депутатами місцевих рад та посадовими особами місцевого самоврядування. Водночас, науковці та громадські діячі у своїх дослідженнях більш детально уточнюють визначення терміна «громадські слухання» та підкреслюють їх офіційний характер. Громадські слухання розглядаються як реальна можливість для територіальної громади активно брати участь у процесах місцевого самоврядування, зокрема у піднятті питань та внесенні пропозицій щодо місцевих проблем, які повинні бути враховані владою при ухваленні рішень.

Перспективними напрямками наукових досліджень у сфері використання громадських слухань як інструменту комунікації між владою та населенням є аналіз існуючої практики організації слухань у сільських, селищних та міських територіальних громадах України. Це дозволить виявити як позитивні, так і негативні аспекти їх реалізації, а також виявити законодавчі прогалини в їх регулюванні. Сьогодні громадяни мають доступ до різноманітних методів, які сприяють їх залученню до процесу прийняття рішень. Для того, щоб ці методи були ефективними та активно використовувалися населенням, їх необхідно чітко прописати в статутах та положеннях кожної громади, враховуючи специфіку населеного пункту. Серед найбільш ефективних інструментів можна виділити: громадські слухання, загальні збори громадян, публічні консультації, електронні петиції, бюджети участі тощо. При правильному використанні ці інструменти надають реальну можливість впливати на процес прийняття рішень. Кожна громада може адаптувати особливості реалізації цих інструментів відповідно до своїх потреб. Проте важливо розробити стратегію, яка забезпечить поступове та ефективне залучення громадян до цього процесу.

РОЗДІЛ 2. ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД УНОРМУВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ

2.1. Історична та світова практика проведення громадських слухань

Численні дослідження свідчать про те, що в демократичних країнах громадська думка має значний вплив на державну політику, законодавчі ініціативи, діяльність політичних партій, а також на хід виборчих кампаній і прийняття рішень у сфері планування та розвитку організацій, які надають послуги населенню. Іншими словами, громадська думка виступає потужним і динамічним чинником, а контроль з боку суспільства за діяльністю державних органів є необхідним для їх ефективного функціонування. З цією метою механізми громадського контролю активно впроваджуються в більшості демократичних країн світу.

Серед основних форм громадського контролю, згідно з міжнародною практикою, можна виділити: громадський моніторинг, створення громадських рад, проведення громадської експертизи, діяльність інституту омбудсмена, звернення громадян до органів державної влади та місцевого самоврядування, а також організацію громадських слухань. Особливо слід підкреслити важливість громадських слухань як форми контролю, оскільки їх популярність зумовлена зручністю для обох сторін – як для представників влади, так і для громадян [4, с. 85]. Завдяки консультативному характеру слухань, органи влади отримують важливу інформацію про найбільш актуальні питання, а громадяни - мають можливість не тільки висловити свою думку, але й дати рекомендацію стосовно вирішення проблеми.

Практика проведення громадських слухань, ймовірно, виникла в Англії в XIX столітті. Згідно з дослідженнями Джона Форестера, на початковому етапі обгороджування кожна земельна ділянка, що підлягала включенню, вимагала окремого парламентського акту [23, с. 53]. Громадські збори організовувалися для формування петицій до парламенту з метою обгородження земель, а згодом – для висловлення заперечень проти

парламентських актів. Важливо зазначити, що в процесі обгороджування відбувалося насильницьке захоплення селянських наділів дворянами, що призводило до масового витіснення селян з їхніх земель, які потім обгороджувалися та перетворювалися на пасовиська. Ці збори підпорядковувалися комісії з неупередженості. Спочатку всі комісари призначалися парламентом, але згодом, принаймні один комісар, почав призначатися в результаті публічних обговорень. У 1845 році був ухвалений «Закон про загальне обгороджування», який передбачав створення постійних комісарів. Ці комісари мали завдання направляти до парламенту всі законопроекти з метою вивчення проблем, що турбують громадян. Використання комісій для збору громадських занепокоєнь щодо земельних питань стало одним із перших прикладів публічного слухання.

Наприклад, у Ньюкаслі з 2006 року функціонує програма «Вирішуєш ти» («UDecide»). Ця програма спрямована на пошук спільних рішень для інвестування коштів у проекти, що стосуються важливих аспектів громадського життя міста [23, с. 54]. Для кожного проекту була сформована робоча група, до складу якої входили переважно активні громадяни. Також до групи залучалися представники відповідних департаментів та місцеві депутати, що забезпечувало професійну та компетентну підтримку. Після роботи в групах обов'язково проводилися громадські слухання, за результатами яких ухвалювалося остаточне рішення. Ці заходи приваблювали сотні місцевих мешканців.

У Сполучених Штатах Америки важко уявити розгляд будь-якого питання, що стосується використання земель громади, впровадження нових норм щодо забудови чи благоустрою, а також співпраці між громадами без попереднього обговорення на громадських слуханнях. Законодавчо, відповідно до Акту про адміністративні процедури, прийнятого в 1946 році, закріплено обов'язок адміністрації залучати громадськість до процесу розробки нормативних актів. Згідно з параграфом 553 цього закону, орган, який планує прийняти нормативно-правовий акт, зобов'язаний опублікувати у

спеціальному урядовому виданні «Федеральний реєстр» повідомлення про свій намір [33, с. 84]. Після публікації такого повідомлення всі зацікавлені особи мають можливість надсилати свої пропозиції та зауваження щодо доцільності запропонованого акту. Хоча органи публічного управління не зобов'язані враховувати всі пропозиції, оскільки вони можуть бути суперечливими, часто думки, висловлені представниками громадськості, беруться до уваги і суттєво впливають на формування майбутніх нормативних актів.

Загалом, у Сполучених Штатах Америки активна участь суспільства в процесі ухвалення рішень почала зміцнюватися лише в середині ХХ століття. Наприкінці ХІХ століття та в першій половині ХХ століття політичні рішення розглядалися як відображення «волі держави», а адміністративна система повинна була бути орієнтована виключно на реалізацію цієї «волі» шляхом прийняття адміністративно-управлінських рішень. У демократичному процесі роль широкої громадськості полягала в формуванні цієї «волі держави», що здійснювалася зацікавленими групами, політичними партіями та окремими особами через голосування на виборах і лобіювання своїх інтересів через обраних представників. Після виборів та ухвалення політичних рішень законодавчі та підзаконні акти передавалися керівникам управлінських структур, які приймали самостійні рішення і «спускали» їх далі по ієрархії.

Поворотним моментом у розвитку громадської участі стало впровадження та реалізація федеральних програм боротьби з бідністю в США, а також оновлення і поліпшення міського життя. Багато бідних районів, де проживало темношкіре населення, були знесені, а на їх місці з'явилися комерційні забудови та швидкісні автомагістралі [23, с. 56]. Мешканці цих районів не отримали житла, що призвело до хвилі протестів та невдоволення у містах. У відповідь на це федеральні органи влади ухвалили нове законодавство, яке передбачало, що розробка та реалізація конкретних програм повинні здійснюватися з максимальною участю тих груп населення, чий інтереси ці програми стосуються. Таким чином, новий етап суспільної

участі суттєво відрізнявся від попереднього. По-перше, раніше громадська участь обмежувалася лише голосуванням на виборах. Для нового етапу характерним стало залучення громадськості до процесу ухвалення рішень на адміністративному рівні, а також до реалізації конкретних програм і проєктів. По-друге, почали впроваджуватися нові підходи до роботи консультативних рад, які стали ефективним інструментом громадської участі. До числа рад вже почали включати усіх зацікавлених громадян, в тому числі й представників бідних верств населення.

У 70-х роках громадська участь у вирішенні соціально-економічних питань значно зросла. Активно почали формуватися громадські організації та групи, які представляли різні категорії населення: споживачів, екологічних активістів, національні меншини, малозабезпечених тощо. Сьогодні в США існує розгалужена система залучення громадян до процесу ухвалення рішень у практично всіх сферах управління. Ця система закріплена законодавчо, насамперед у Конституції США, а також у ряді інших законодавчих та підзаконних актів. Як зазначає Крістофер Карповіц, «публічні слухання є, напевно, найпоширенішим інструментом участі громадськості в Сполучених Штатах, що використовується всіма рівнями влади для різних цілей». По-перше, надаючи громадянам можливість висловлювати свою думку з різних питань, чиновники можуть краще зрозуміти громадську підтримку або опозицію до певної проблеми [54, с. 263]. По-друге, слухання надають громадянам відчуття сили їхнього голосу та їхніх дій. По-третє, обмежений час публічного слухання забезпечує рівні можливості для всіх точок зору без домінування однієї з них. Саме це може забезпечити більшу можливість для того, аби думки представників меншин були почуті владою.

Незважаючи на позитивні аспекти громадських слухань як засобу взаємодії між громадянами та владою, їхні основні переваги часто перетворюються на суттєві недоліки. По-перше, структура таких зустрічей є проблемною. Громадяни зазвичай мають можливість висловлювати лише короткі думки, що не дозволяє їм повноцінно розкрити свої погляди. Формат

«відгуку» не сприяє розвитку ідей та обміну думками. Оскільки більшість слухань організовуються державними установами з питань, пов'язаних із плануванням або будівництвом, обговорення часто має технічний характер, що ускладнює сприйняття теми. По-друге, дослідження Фей Ломакса Кука, Мішель Деллі Карпіні та Лоуренса Джокобса виявило, що лише 25% населення бере участь у громадських слуханнях. Більшість учасників, як правило, є більш освіченими та заможними, що призводить до нерівномірного представлення думок різних верств населення. Крім того, ті, хто відвідує публічні збори, зазвичай мають найбільший інтерес до результатів прийнятих рішень. Найчастіше використовується «консультативний» формат проведення таких заходів.

У США з 2005 року застосовується метод «співвіднесення з реальністю», який дозволяє інтегрувати думки різних зацікавлених сторін. Цей підхід спрямований на досягнення компромісу в процесі вирішення питань, пов'язаних із територіальним розвитком. Метод передбачає роботу в групах по 8-10 осіб, які є представниками приватного, державного та некомерційного секторів [54, с. 265]. Загальна кількість учасників може сягати 300 осіб. Цікавим прикладом громадських слухань у США стали публічні слухання щодо імпічменту Трампа, що проходили в листопаді 2019 року. Ця рідкісна та тривала процедура мала на меті з'ясувати, чи зловживав президент своїм службовим становищем для особистої або політичної вигоди, підштовхуючи іноземний уряд до розслідування проти своїх опонентів, а також чи є ці дії непоправними злочинами. Зокрема, йшлося про те, чи просив Трамп президента України Володимира Зеленського провести розслідування щодо демократів і його потенційного суперника на виборах 2020 року, колишнього віцепрезидента Джо Байдена та його сина Гантера [88]. Подібних слухань, які викликали такий ажіотаж серед політикуму і ЗМІ у Вашингтоні, не було, напевно, з часів свідчень ексдиректора ФБР Джеймса Комі в червні 2017 року. Незважаючи на те, що демократи обрали для слухань більшу залу, в якій виступали тимчасовий повірений у справах США в Україні Вільям Тейлор та

представник Держдепартаменту Джордж Кент, не всі бажаючі змогли потрапити всередину. Понад сотня людей залишалася в коридорах, очікуючи на можливість увійти до основного приміщення. Декілька десятків камер утворили справжні майданчики, де журналісти чекали на виступаючих із залу засідань. Ще однією цікавою темою для громадських слухань у США стали невідомі літаючі об'єкти. Ці слухання відбулися у травні 2022 року, і перед цим конгресмени проводили публічні слухання на цю ж тему 50 років тому. НЛО вважаються потенційною загрозою національній безпеці і потребують розслідування. Такого висновку дійшли члени Палати Представників Конгресу США. На слуханнях обговорювалася доповідь, підготовлена на основі рапортів американських військових льотчиків, яка була опублікована майже рік тому [89]. У ній містяться дані про понад 140 випадків невідомих повітряних явищ, зафіксованих з 2004 року. Проте, 16 вересня 2024 року видання Daily Mail повідомило, що у Конгресі США знову відбудуться публічні слухання у зв'язку з новими повідомленнями про літальні апарати [40].

Громадські слухання також успішно реалізуються в Австрії, Німеччині, Канаді, Великобританії, Естонії та інших європейських країнах. На думку дослідника О.Б. Мочкова, вони є найпоширенішою формою прямої місцевої демократії в більшості демократичних держав. Наприклад, жодне рішення державної влади не може вважатися легітимним без відповідної підтримки громадських організацій [82, с. 134]. Така модель формування державної політики є типовою для Німеччини та США, де жоден закон не може бути ухвалений, якщо під час громадських слухань проєкт не отримав підтримки від населення, що регулюється певними квотними принципами. У Німеччині розвинулися різні форми діалогу між органами влади та громадськістю, зокрема громадські ініціативи, коли громадяни об'єднуються для вирішення питань, що стосуються їхнього повсякденного життя, а також громадські законодавчі ініціативи, які надають населенню право виносити питання на громадське обговорення [82, с. 130]. Право на участь у прийнятті рішень

жителі Німеччини реалізують через подання спеціальних заявок, а громадяни – шляхом висунення громадянських вимог та рішень. Причому статус рішень, які приймаються населенням, визначається як обов'язковий для реагування місцевими органами влади.

Для країн Північної Америки характерно активне залучення громадськості до моніторингу діяльності органів місцевого самоврядування. У Канаді громадські слухання реалізуються у формі діалогу з населенням, при цьому представники громадян та їхніх груп можуть бути замінені третіми особами [23, с. 62]. Результати консультацій зазвичай оформлюються у вигляді письмового офіційного звіту, який подається до органу, що ухвалює рішення, і стає доступним для широкої аудиторії. Ця система почала активно впроваджуватися з 2001 року, коли була створена Канадська Мережа Громадського Моніторингу, до складу якої увійшли кілька організацій, що ініціювали пілотний проєкт з впровадження системи моніторингу, орієнтованої на громаду. Крім того, у Канаді всі муніципалітети зобов'язані проводити відкриті засідання для громадськості, а звіти та рішення, підписані комітетом, не набирають чинності, якщо не були ухвалені на відкритому засіданні ради.

Слід також відзначити популярність Білих і Зелених книг, які публікує Європейська комісія. Ці документи є важливими консультаційними матеріалами, що сприяють проведенню широких громадських дискусій на європейському рівні. Зелена книга, відповідно до термінології Європейської спільноти, є найвідомішою формою урядових документів, що використовуються для організації широких консультацій у чітко визначених сферах державної політики демократичних країн, а також для розробки відповідних законодавчих ініціатив і пропозицій. Білі книги застосовуються в США, Канаді, Франції, Німеччині, Японії, Китаї, Австралії, Польщі, Норвегії, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Південно-Африканській Республіці, Бразилії та інших країнах [48, с. 162]. У цих державах Білі книги можуть передувати законотворчому процесу або визначати напрямки політики в

певних сферах, таких як безпека та оборона. Вони можуть стосуватися як окремих країн, так і їх об'єднань. Наприклад, вони використовуються у Раді Європи та Європейському Союзі. В іноземних державах відповідальними за підготовку книг є саме органи влади.

У досвіді Великої Британії білі книги представляють собою ініціативу уряду, спрямовану на вирішення певних проблем через внесення змін до законодавства, до обговорення яких можуть долучитися представники громадськості [82, с.131]. Зелена книга, в свою чергу, не містить конкретних законодавчих пропозицій, а лише ініціює дискусію щодо можливих рішень. У рамках Європейського Союзу зелені книги запрошують зацікавлені сторони, такі як органи влади або окремі особи, до участі в консультаціях та обговореннях на основі запропонованих ними ідей. Наприклад, в Ірландії зелені книги відіграють важливу роль у законотворчому процесі, що, можливо, пов'язано з обмеженою кількістю законопроектів, які перебувають на розгляді. Це дозволяє ретельно опрацювати законодавчу ідею, її концепцію та остаточне втілення, оскільки перед публікацією законопроекту зазвичай проводиться консультаційний процес. Відповідний департамент може випустити «зелений» документ, в якому викладаються ідеї уряду та запрошується громадськість і організації висловлювати свої думки. Багато з таких документів стосуються питань охорони навколишнього середовища, зеленої енергетики та змін клімату. Цікаво, що у 2014 році уряд Ірландії отримав понад 1200 пропозицій у відповідь на публікацію Зеленої книги, що свідчить про дуже високий рівень залученості експертів та звичайних громадян до процесів здійснення реформ.

В Україні 24 серпня 2023 року Верховна Рада України теж ухвалила Закон України «Про правотворчу діяльність», серед норм якого є запровадження процедури підготовки та обговорення документів публічної політики, зокрема, тих самих Зелених та Білих книг [92, с. 325]. Відповідно до Закону України Біла книга визначається, як аналітичний документ, у якому на основі оцінки впливу та обраного оптимального варіанту вирішення проблеми, визначається стратегія її вирішення шляхом розроблення

відповідного законопроекту; викладаються його основні положення [92, с. 325]. У свою чергу, Зелена книга – аналітичний документ, що розробляється з метою визначення та детального опису проблеми, яка існує у суспільних відносинах та потребує вирішення, а також для надання можливості зацікавленим особам надати свої пропозиції щодо способів вирішення такої проблеми. Також громадські слухання є ефективними щодо розробки бюджету. Аналіз їхньої роботи у Франції, Іспанії, Бельгії та в інших країнах свідчить про те, що завдяки зібранням забезпечуються інтереси основних груп населення, при цьому пріоритетне значення надається дійсно важливим для функціонування міста соціально-економічним та гуманітарним проектам.

В Україні громадські слухання вперше відбулися у 1997 році в місті Комсомольську (назва існувала до 2016 року) зараз місто має назву Горішні Плавні на Полтавщині. Зібрання проводилися з бюджетних питань. Саме з цього часу в Україні і стартував своєрідний марафон «активності влади із залучення громадськості», апогеєм якого стали проведені 16 грудня 2003 року в Українському домі громадські слухання «Рік діяльності уряду: основні досягнення і перспективи» та обговорення проекту Постанови Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у процесі формування та реалізації державної політики органами виконавчої влади» [66]. Попри те, що пройшло понад двадцять п'ять років з дня фактичного запровадження в Україні інституту громадських слухань, законодавча регламентація та практичний підхід до його проведення значною мірою не відповідають сучасним суспільним потребам.

Проте, аналізуючи міжнародний досвід можна з впевненістю сказати, що саме громадські слухання, за умови повноцінного теоретичного обґрунтування та практичного вдосконалення, можуть стати ефективним механізмом контролю громади за діяльністю органів місцевої влади. І нині саме цей інструмент громадської участі є найбільш поширеним механізмом місцевої демократії у більшості європейських країн.

2.2. Нормативно-правове регулювання проведення громадських слухань в Україні

Участь населення у процесі прийняття державних управлінських рішень відповідає інтересам усіх учасників публічного процесу. Це створює можливості для повного захисту інтересів різних соціальних груп. Як влада, так і громадськість зацікавлені у підвищенні якості та забезпеченні легітимності управлінських рішень, а також у запобіганні бюрократизації. Сьогодні законодавча база України передбачає механізми, які гарантують права громадськості на участь у публічному управлінні та прийнятті рішень у важливих сферах суспільного життя. Важливо зазначити, що за час незалежності в Україні було ухвалено низку нормативно-правових актів, спрямованих на демократизацію органів публічної влади, зокрема укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів, а також розпорядження голів державних адміністрацій на регіональному та місцевому рівнях, статuti територіальних громад і положення про громадські слухання.

Найвищою складовою нормативно-правового регулювання громадської участі, зокрема громадських слухань, є міжнародні документи. Згідно з Конституцією України, міжнародні угоди, ратифіковані Верховною Радою України, становлять невід'ємну частину українського законодавства і підлягають обов'язковому виконанню. Доцільно розглянути найзначніші з них. Основним актом, що визначає ключові принципи місцевого самоврядування, є Європейська хартія місцевого самоврядування, ратифікована Верховною Радою України 15 липня 1997 року [25], створивши цим правові передумови для запровадження в Україні єдиних європейських принципів організації публічної влади. Відповідно до статті 3 Європейської Хартії, місцеве самоврядування розглядається як право та можливість місцевих органів влади, в межах законодавства, здійснювати управління та регулювання значної частини державних справ, що належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевих жителів. Це право реалізується через ради, члени яких обираються вільно таємним голосуванням на основі принципів

прямого, рівного та загального виборчого права, і які можуть мати підзвітні їм виконавчі органи. Друга частина цієї статті підкреслює важливість використання різноманітних інструментів безпосередньої демократії для вирішення місцевих проблем, серед яких особливе місце займають громадські слухання [25].

Не менш значущою для правового регулювання участі громадськості є Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя у питаннях, що стосуються довкілля, яка більш відома як Орхуська конвенція. Вона сприяє залученню громадян до управління державними справами [41]. Конвенцію було ратифіковано Законом України від 6 липня 1999 року № 832-XIV. У тексті Конвенції підкреслюється, що «Кожна зі сторін забезпечує залучення громадськості на ранніх етапах, коли відкриті всі можливості для розгляду різних варіантів, і коли участь громадськості може бути найбільш результативною». Слід зазначити ряд нормативно-правових актів, ухвалених Кабінетом Міністрів України для реалізації міжнародної Орхуської Конвенції:

- наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 27 лютого 2002 року № 88 «Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони навколишнього середовища»;

- наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 1 листопада 2005 року № 397 «Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища»;

- постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 року № 996 «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» [11, с. 124].

Важливою у цьому контексті є Постанова № 989 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля» прийнята 13 грудня 2017 році [72]. Постанова чітко регламентує

механізм проведення громадських слухань у процесі громадського обговорення планованої діяльності, яка підлягає оцінці впливу на довкілля.

У свою чергу постанова № 555 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо проектів містобудівної документації на місцевому рівні» прийнята 25 травня 2011 році визначає механізм проведення громадських слухань щодо проектів містобудівної документації на місцевому рівні: комплексних планів просторового розвитку територій територіальних громад, генеральних планів населених пунктів, а також детальних планів територій у межах та за межами населених пунктів [73].

Найвищим рівнем правового забезпечення є конституційний. Відповідно до частини 2 статті 5 Конституції України, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ, який реалізує владу як безпосередньо, так і через органи державної влади та місцевого самоврядування. Конституція України передбачає конкретні механізми громадської участі, такі як вибори, участь у державній службі або службі в органах місцевого самоврядування, а також референдуми. Інші форми безпосередньої демократії, згадані в основному законі, не мають чіткого визначення [37].

Детальніше питання громадської участі, а також окремі форми демократії участі регулює ряд законів. Серед основних можна вважати закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні» [68], «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [79], «Про статус депутатів місцевих рад», «Про органи самоорганізації населення» [74], «Про регулювання містобудівної діяльності» [69]. «Про звернення громадян» [75] та деякі інші.

Першочерговим актом, який детально регулює громадську участь є Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» прийнятий 21 травня 1997 року № 280/97-ВР [68], він визначає, зокрема, окремі форми участі громадян у місцевому самоврядуванні та особливості їх реалізації. Однією із найпоширеніших форм є громадські слухання, які гарантовані статтею 13 Закону.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» територіальна громада має право організовувати громадські слухання, а також зустрічатися з депутатами місцевої ради та посадовими особами місцевого самоврядування. Під час таких зустрічей члени громади можуть висловлювати свої думки, ставити запитання та пропонувати рішення щодо місцевих проблем, які знаходяться в компетенції місцевого самоврядування. Пропозиції, що виникають в результаті громадських слухань, повинні бути обов'язково розглянуті органами місцевого самоврядування. Громадські слухання проводяться не менше одного разу на рік, а порядок їх організації визначається статутом територіальної громади.

Закон надає можливість членам територіальної громади під час слухань отримувати звіти депутатів відповідних рад про їхню діяльність в цілому або щодо їхньої участі у вирішенні конкретних питань. Крім того, вони мають право піднімати проблеми та вносити пропозиції з питань місцевого значення, які входять до компетенції місцевого самоврядування [68].

У Законі «Про регулювання містобудівної діяльності» громадські слухання регулюються 21 статтею. У документі зазначається, що громадському обговоренню підлягають розроблені в установленому законодавством порядку проекти містобудівної документації на місцевому рівні [69]. Затвердження на місцевому рівні містобудівної документації, зазначеної у частині першій цієї статті, без проведення громадського обговорення проектів забороняється.

У Законі про «Про планування і забудову територій» окреме місце також відводиться регулюванню громадських слухань. Зокрема, стаття 30-2 наголошує, що громадському обговоренню підлягають розроблені та погоджені в установленому законодавством порядку проекти місцевих правил забудови та проекти містобудівної документації, які пройшли в установленому законодавством порядку державну експертизу, а саме:

- схем планування територій адміністративно-територіальних одиниць, їх окремих частин;

- генеральних планів населених пунктів;
- детальних планів територій;
- проектів забудови територій;
- містобудівного обґрунтування розміщення об'єктів

містобудування.

Питання організації та проведення громадських слухань піднімається і у Законі «Про охорону навколишнього природного середовища» [70]. Стаття 6 Закону визначає, що центральні та місцеві органи виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування повинні залучати громадськість до процесу розробки екологічних програм. Це здійснюється шляхом оприлюднення проектів екологічних програм для ознайомлення громадян, а також підготовки ними зауважень і пропозицій щодо цих проектів, а також організації публічних слухань, присвячених екологічним програмам.

Проте не менш важливу роль у забезпеченні організації громадських слухань відіграє нормативно-правова база на рівні громади, яка складається зі Статуту громади та відповідного Положення «Про громадські слухання». Кожне місто, селище та село має свої історичні особливості, традиції, моделі комунікації в межах громади, а також економічні та соціальні умови. Для врахування цієї специфіки в процесах управління та місцевого розвитку громади розробляють власні статuti. Статuti територіальних громад є основними актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування [55, с. 16]. Статут часто називають «локальною» чи «комунальною конституцією» через його вищу юридичну силу відносно інших актів локального рівня, які приймаються органами місцевого самоврядування.

Зазначимо, що статут громади вперше був введений до українського законодавчого поля ще у 1997 році Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» [68]. Закон визначив статут як основний локальний нормативно-правовий акт, що має вищу юридичну силу в порівнянні з іншими рішеннями органів місцевого самоврядування. Він затверджується місцевою радою з метою узгодження окремих положень Конституції України та інших

законів, враховуючи специфіку громади. Відповідно до Закону, статут повинен містити порядок організації роботи місцевих рад та форми реалізації інструментів громадської участі жителями. Однак, протягом тривалого часу міста залишалися без статутів, а багато об'єднаних територіальних громад досі не мають цього документа. Понад 25 років українське законодавство не зобов'язувало місцеві ради приймати статuti і не встановлювало чітких вимог до їх змісту. У зв'язку з цим, керівництво громад самостійно вирішувало, чи потрібен статут, а також яким чином його наповнити. Проте, з 15 травня 2024 року набрав чинності Закон «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», який зобов'язує місцеві ради прийняти статут до 1 січня 2027 року або унормувати вже прийняті нормативні акти [71]. Розробка основного локального нормативно-правового акту має проходити із широким залученням громадськості, а це займе тривалий час. Тому місцеві ради мають починати розробляти нові статuti або переглядати вже затверджені з внесенням змін, визначених Законом, вже зараз, не чекаючи поки він набуде чинності.

Новоприйнятий Закон встановлює для місцевих рад десять обов'язкових пунктів, які повинні бути включені до статутів нового стандарту, а саме:

- загальні характеристики та особливості територіальної громади, принципи здійснення місцевого самоврядування на її території, символіка громади;
- форми та порядок участі громади у вирішенні питань місцевого значення;
- особливості організації роботи органів місцевого самоврядування;
- принципи взаємодії органів та посадових осіб місцевого самоврядування з органами самоорганізації населення, об'єднаннями громадян та іншими суб'єктами;
- форми та порядок здійснення громадського контролю за діяльністю органів та посадових осіб місцевого самоврядування;

- принципи відкритості та прозорості діяльності органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також порядок їх реалізації;
- порядок інформування та звітування перед територіальною громадою сільського, селищного, міського голів, депутатів рад та старост;
- вимоги до кількості підписів громадян для підтримки електронної петиції до органу місцевого самоврядування та терміни збору.
  - засади розвитку територіальної громади;
  - інші питання місцевого значення, що стосуються життєдіяльності територіальної громади та не суперечать закону [71].

Висновки до розділу 2.

Отже, громадські слухання – найбільш поширений механізм місцевої демократії у більшості демократичних країн, досвід яких показує, що громадські слухання для них стали обов'язковою процедурою перед прийняттям важливих рішень. Наприклад, у США важко уявити собі розгляд будь-якого питання, що стосується використання території громади, запровадження нових правил щодо забудови чи благоустрою, співпраці між громадами без попереднього обговорення цього питання на громадських слуханнях. У свою чергу, в Канаді, всі муніципалітети мають проводити відкриті для громадськості засідання, а звіти та накази, підписані комітетом не мають чинності, якщо їх не було ухвалено на відкритому засіданні ради. Ефективними є громадські слухання з розробки бюджету. Аналіз їхньої роботи у Франції, Іспанії, Бельгії та в інших країнах свідчить про те, що завдяки зібранням забезпечуються інтереси основних груп населення, при цьому пріоритетне значення надається дійсно важливим для функціонування міста соціально-економічним та гуманітарним проектам.

Громадські слухання в Україні регулюються рядом законів, які визначають порядок організації та проведення громадських слухань у тій чи іншій сфері. Зокрема в законах України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 13), «Про регулювання містобудівної діяльності» (ст. 21), «Про планування і забудову територій» (ст. ст. 1, 30-3, 30-4, 30-5, 30-6, 30-7), «Про

охорону навколишнього природного середовища» (ст. ст. 6, 9, 20) та постановою Кабінету Міністрів України від 25.05.2011 р. № 555 «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні» статутах територіальних громад та Положеннях про громадські слухання.

Варто зазначили, що статuti територіальних громад є одним із найважливіших документів ТГ, адже саме його положення прописують та регулюють взаємодію влади і громади та громадські слухання зокрема. І від того наскільки у статуті буде правильно та коректно прописаний кожен інструмент участі і залежить його реальна дієвість. Проте часто у цих документах зазначені вимоги, які або дуже важко виконати або вони здебільшого прописують шаблонні заслуховування звітів про діяльність сільських, селищних та міських голів, тим самим нівелюється основна мета – залучення жителів громади до прямого вирішення актуальних питань.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ГРОМАДСЬКИХ СЛУХАНЬ В УКРАЇНІ

3.1 Процедура та інструменти активізації громадських слухань у процесах місцевого самоврядування

Інструмент громадських слухань відіграє важливу роль у процесі обговорення рішень, що приймаються місцевою владою. Важливо, щоб посадові особи враховували пропозиції громадян та їхніх представників, які беруть участь у форумі, а також їхні коментарі та зауваження під час ухвалення рішень. Дотримання цього принципу є необхідним для формування атмосфери легітимності ухвалених рішень. Однак для досягнення успіху громадських слухань надзвичайно важливо провести ретельну та систематичну підготовку. Спочатку слід визначити, хто може бути учасником громадських слухань. Розглянемо основні категорії учасників:

- спеціалісти відповідних служб (можливо, й ті, хто вже не працює, але має значний досвід та авторитет), які є експертами в галузі будівництва, благоустрою, торгівлі та інших питаннях, що підлягають обговоренню;
- представники громадських організацій, місцевих осередків та політичних партій;
- Представники органів самоорганізації населення мають постійний безпосередній контакт з мешканцями, що дозволяє їм найкраще розуміти їхні потреби та настрої.
- представники засобів масової інформації та медіа.
- інші зацікавлені категорії громади[31].

Предметом громадських слухань відповідно до законів є «питання місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування». Межі відання місцевого самоврядування встановлюються Конституцією України та іншими законами, перш за все, Законом «Про місцеве самоврядування в Україні» [68]. Крім того, слід мати на увазі, що в Україні є

вже більше сотні законодавчих актів, які так чи інакше стосуються повноважень місцевого самоврядування.

Відповідно до статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», порядок проведення громадських слухань визначається статутом територіальної громади, який ухвалюється безпосередньо кожною громадою. Закон не надає детальних вказівок щодо організації та проведення громадських слухань, залишаючи цю можливість на розсуд самих територіальних громад. У пункті 4 статті 13 чітко зазначено, що особливості використання інструменту громадських слухань в рамках кожної конкретної громади повинні бути закріплені в її Статуті [68]. Незважаючи на те, що кожна громада самостійно визначає механізм підготовки та проведення слухань, можна виділити основні етапи, які необхідно врахувати для досягнення позитивного результату. Першим етапом, що є вирішальним для успіху слухань, є формування робочої групи. Рекомендується розпочати підготовку за 30–40 днів до запланованої дати слухань. Протягом цього часу слід з'ясувати:

- як закон регулює проведення таких слухань;
- яких посадових осіб та установи слід про них повідомити;
- яку інформацію повинні містити офіційні повідомлення про

проведення слухань тощо.

До складу робочої групи повинні увійти насамперед посадові особи, яких безпосередньо стосується питання, яке виноситься на обговорення. Загальне керівництво групою здійснює уповноважена особа від ініціатора слухань [90]. Інші члени робочої групи від зацікавлених сторін виконують роль експертів чи учасників з дорадчою функцією або просто учасників.

Експерти пропонують такий склад робочої групи:

- Координатор. Основним завданням координатора є створення програми та регламенту слухань, обрання доповідачів і ведучого, підготовка матеріалів для роздачі, а також налагодження контактів з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями.

– Адміністратор. Його завдання полягає в виборі найкращого місця для проведення слухань, інформуванні потенційних учасників, підготовці роздаткових матеріалів, а також забезпеченні належного встановлення та функціонування аудіо- і відеотехніки та реєстрації виступаючих.

– Прессекретар. Це особа, яка має навички ефективної роботи зі ЗМІ, здатна складати та розповсюджувати оголошення, прес-релізи, що стосуються процесу слухань та їх результатів.

Необхідно зібрати відповідну кількість голосів, яка визначається для кожної громади окремо. Потрібно подати ініціативу щодо організації громадських слухань, зареєструвати її та встановити дату проведення заходу. Важливо підкреслити, що підготовка до громадських слухань розпочинається з вибору теми. Вибір теми може бути зумовлений зростанням рівня громадської активності з певного питання, бажанням місцевої влади отримати підтримку громади при лобюванні важливих питань перед обласною радою, прагненням дізнатися думку громади з питань загальноміського значення або вирішенням конфліктних ситуацій [18]. Громадські організації можуть мати іншу точку зору на актуальність тієї чи іншої проблематики у місті, тому постійні консультації між місцевою владою і громадськими організаціями вкрай необхідні.

На етапі підготовки встановлюються особи, які нести відповідальність за організацію громадських слухань, а також здійснюється розподіл функцій і обов'язків серед учасників робочої групи. Згідно з цим розподілом, кожен виконує свої завдання, до яких належать:

- підготовка необхідних презентацій, листівок;
- пошук експертів;
- взаємодія з медіа та інформування суспільства щодо питання, яке буде обговорюватися на громадських слуханнях.
- створення сценарію для організації громадського слухання.
- розробка тимчасового регламенту громадського слухання;
- збір та обробка пропозицій громадян;

– технічне забезпечення слухань [62].

План має детально описати, в якій формі відбуватимуться громадські слухання: чи це буде звичайне представлення одного проєкту з подальшим обговоренням, чи ж представлення альтернативних проєктів, або ж збір пропозицій учасників за допомогою методу мозкового штурму тощо. Крім того, у плані необхідно визначити шляхи вирішення проблеми, що обговорюється на слуханнях. Від коректності розробки цих шляхів залежить успішність всього заходу. Характер шляхів вирішення проблеми також залежить від ресурсів, які будуть залучені до процесу. Перший етап проведення слухань, особливо якщо це відбувається вперше, полягає у залученні зацікавлених сторін. Важливо організувати зустрічі з представниками громадських організацій та фахівцями в певних галузях, оскільки більшість людей мають лише обмежене розуміння можливих рішень існуючих проблем. Неформальні зустрічі сприятимуть налагодженню співпраці між місцевою владою, бізнесом, громадськими організаціями та різними групами населення. Якісна підготовка роботи з зацікавленими сторонами з боку експертів може стати запорукою успішного інформування мешканців і забезпечення їхньої участі в слуханнях. Для стимулювання громадян до активної участі в громадських слуханнях важливо реалізувати ефективну рекламну кампанію [55, с. 23]. Вона повинна розпочатися приблизно за місяць до дати проведення громадських слухань. Це забезпечить достатньо часу, щоб підготувати інформацію, яку буде поширено, передати її ЗМІ та, найважливіше, пробудити інтерес до питання.

Критично важливим є враження, яке група сформує щодо проблеми, що стане темою обговорення. Проблема може бути простою, але водночас вона може торкатися багатьох людей. Необхідно використати всі доступні засоби масової інформації для підкреслення важливості питання, яке буде розглянуто на громадських слуханнях. Можна застосовувати оголошення, рекламні щити, брошури, спеціалізовані статті та анонси в інтернет-ресурсах. Організатори обирають найбільш ефективні методи для конкретної місцевості. Це

сприятиме тому, щоб люди почали обговорювати проблему, а також підвищить інтерес до питання, що, в свою чергу, вплине на відвідуваність слухань. Таким чином, приблизно за місяць до проведення слухань необхідно створити достатнє інформаційне поле про майбутній захід. Крім того, у всіх інформаційних джерелах слід надавати контактні телефони організаторів, щоб зацікавлені мешканці могли налагодити прямий контакт і діалог, отримуючи додаткову інформацію про запланований захід.

Отже, виділимо кілька основних етапів, які слід враховувати.

1. За планування та проведення громадських слухань має бути відповідальний спеціальний комітет або дорадча група [18]. Проведення слухань вимагає ретельного планування та попередньої підготовки, тому важливо призначити відповідальних осіб. Організаційна група повинна включати всіх зацікавлених учасників, що дозволить врахувати різні точки зору, забезпечити присутність різноманітної аудиторії та підвищити інтерес до заходу. Крім того, організатори повинні отримати підтримку від державних службовців, що сприятиме легітимності їхньої діяльності та забезпечить доступ до необхідної інформації та ресурсів для підготовки події.

2. Слід підготувати перелік заходів, рішень та інших аспектів, які є суттєвими для ефективної організації громадських слухань. Проведення слухань потребує логічного та систематичного визначення необхідних дій, а також розподілу завдань і обов'язків серед усіх учасників підготовчого процесу. Використання такого переліку є важливим для контролю за виконанням усіх обов'язків та забезпечення дотримання запланованого графіка.

3. Для забезпечення високої явки громадян необхідно вдало підібрати час та місце проведення громадських слухань. Дата події повинна залежати від питання на порядку денному [50]. Приміщення має бути достатньо просторим для розміщення всіх учасників і зручним для доступу громадським транспортом.

4. Порядок денний має бути узгоджений з усіма зацікавленими

сторонами. Він може містити презентації та обговорення конкретних тем. Організатори та спонсори заходу повинні врахувати та включити до порядку денного всі суттєві аспекти питання. Це дозволить висловити думки всіх учасників.

5. Важливо заздалегідь надати учасникам слухань необхідну інформацію та документи. Рекомендується надрукувати порядок денний на листівках та постерах, що анонсують подію. Крім того, слід розповсюдити інформацію про правила участі у слуханнях, а також інші важливі документи.

Необхідно також підготувати приміщення та призначити асистентів, які забезпечать належну організацію заходу та демократичний підхід до участі. Важливо обговорити з усіма учасниками, в якому приміщенні відбудеться захід, щоб створити атмосферу «демократії». Слід забезпечити достатню кількість стільців для всіх учасників. Рекомендується використовувати візуальне обладнання. Також потрібно підготувати стіл для розподілу матеріалів. Група асистентів може запросити додаткових осіб для ведення протоколу засідання, підтримки зв'язків з громадськістю, технічного забезпечення та виконання інших завдань, що можуть виникнути під час слухань. Громадські слухання проводяться у відкритому форматі, з веб-трансляцією, а також відео- та/або аудіозаписом [3, с. 14].

Учасникам громадських слухань гарантуються рівні можливості для висловлення своїх думок, а також для подання пропозицій і зауважень. Для забезпечення належного проведення слухань учасники повинні зареєструватися у журналі виступів, а порядок виступів визначається відповідно до цих записів. Регламент слухань також враховує можливість виступів учасників, які не пройшли реєстрацію. Усі усні пропозиції та зауваження, висловлені під час слухань, фіксуються у протоколі. Письмові пропозиції та зауваження реєструються у журналі реєстрації письмових зауважень і додаються до протоколу громадських слухань, який обов'язково має містити.

1) дату, час і місце проведення громадських слухань;

- 2) предмет громадських слухань;
  - 3) кількість учасників громадських слухань;
  - 4) виклад перебігу громадських слухань;
  - 5) пропозиції (зауваження), що були висловлені під час громадських слухань;
- б) Рішення, прийняте за підсумками громадських слухань, має обов'язково включати список уповноважених представників громадськості, які братимуть участь у погоджувальній комісії [27, с. 132].

Організатор громадських слухань зобов'язаний передати підписаний протокол громадських слухань разом із усіма додатками уповноваженому центральному або територіальному органу не пізніше ніж через сім робочих днів після їх проведення. Відразу після завершення слухань можна оцінити рівень успішності заходу за певними критеріями:

- розгляд відповідною місцевою радою рішення, прийнятого зборами громадськості;
- реакція міського (сільського, селищного) голови на це рішення;
- важливим аспектом є досягнення компромісу між учасниками груп, які висловлювали різні погляди на тему, що розглядалася під час громадських слухань.
- наявність зміни довіри громадян до влади.

Після закінчення громадських слухань, організатори повинні підсумувати результати слухань у звіті та оприлюднити його [66]. Хтось із членів групи помічників має взяти на себе обов'язок вести протокол засідання. Звіт повинен бути складений у нейтральному стилі та надісланий організаторам, спонсорам і громадськості. Публікація звіту за результатами слухань відбувається в засобах масової інформації одразу після їх завершення. Особи, які взяли на себе певні зобов'язання під час слухань, зобов'язані виконати свої обіцянки та повідомити про це громадськість. Іноді створюється спеціальний комітет, який контролює ці питання та проводить інформаційну кампанію в ЗМІ за підсумками слухань. Громадськість повинна бути

поінформована про те, як результати використовуються в процесі прийняття рішень на місцевому рівні. Використання отриманих результатів забезпечить легітимність процесу, довіру до нього та створить умови для майбутніх досягнень. Варто зазначити, що процедури проведення слухань, у більшості випадків, є надмірно складними. Це, зокрема, пов'язано з тим, що закон надав право регулювати порядок проведення слухань саме органам місцевого самоврядування через прийняття статутів громад [63]. У деяких випадках, окрім статуту, порядок проведення слухань також регулюється окремими положеннями місцевих рад, як це спостерігається у Вінниці, Миколаєві, Сумах, Харкові, Черкасах, Чернівцях, Чернігові та Луцьку. Іноді така ситуація призводить до того, що норми Положення про громадські слухання суперечать вимогам Статуту територіальної громади, що часто обмежує права територіальної громади.

У результаті проведеного дослідження були виявлені такі найбільші проблеми правового регулювання механізму організації та проведення громадських слухань в Україні:

- процедура ініціювання громадських слухань є ускладненою, зокрема через вимогу формування ініціативної групи, що складається з понад 50 членів територіальної громади, шляхом проведення зборів.
- встановлена висока кількість від 500 до 3 000 підписів на підтримку ініціативи проведення громадських слухань (Кропивницький – 3000, Рівне – 1000, Чернігів - 3000);
- відсутність детального списку підстав для відмови в реєстрації повідомлень про проведення громадських слухань (15 міст не мають ясного переліку).
- довший ніж 5 днів строк розгляду повідомлення про ініціювання громадських слухань;
- широкий перелік документів для ініціювання проведення слухань (більше ніж два базові документи, а саме: повідомлення про ініціативу скликання слухань (тема, дата, місце, оргкомітет) та підписні листи;

- не врегульовано порядок розгляду резолюції громадських слухань місцевою радою, що надає можливість міській раді залишити пропозиції громадськості без розгляду;

- не визначений механізм оприлюднення всіх документів за результатами розгляду резолюції на офіційному сайті [49, с. 164].

В Україні громадські слухання як засіб взаємодії між місцевою владою та населенням демонструють неоднозначні результати. З одного боку, місцеві ради враховують результати слухань при ухваленні рішень, з іншого боку, вони часто ускладнюють або формалізують сам процес проведення слухань. Крім того, як місцева влада, так і громадські організації повинні стимулювати населення до активної участі в житті громади та використання інструментів участі, передбачених у статуті. Дані загальнонаціонального опитування, проведеного навесні-влітку цього року фахівцями програми «Долучайся!», свідчать про те, що лише 53% громадян, які постійно проживають в Україні та не переміщувалися в останні роки, беруть участь у житті своєї громади. Що стосується внутрішньо переміщених осіб, то ситуація є ще більш тривожною: лише 28% з них активно залучені до життя своїх нових або тимчасових громад [38, с. 46]. Для активізації участі громадян у житті своїх громад та місцевому самоврядуванні важливо забезпечити їх більш детальним ознайомленням з доступними механізмами участі в цих процесах. Наразі більшість людей не усвідомлюють своєї ролі в управлінні територіальною громадою. Існують такі інструменти, як бюджет участі та громадські слухання, але проблема полягає в тому, що представники громади не використовують ці можливості. Розглянемо механізми, які можуть сприяти активізації використання різних інструментів участі, зокрема громадських слухань. Першим кроком є впровадження комплексної системи громадянської освіти в школах та вищих навчальних закладах. У європейських країнах громадянська освіта часто викладається як окремий предмет. Наприклад, в Естонії існує курс «Соціальна освіта», де учні з 6 класу вивчають суспільний устрій та механізми формування і розподілу бюджетів зрозумілою мовою, з подальшим

поглибленням знань у наступні роки. Другою пропозицією є створення програм ознайомчого стажування для учнів та студентів в органах місцевого самоврядування [38, с. 47].

Третій крок полягає в демократизації учнівського та студентського самоврядування, перетворюючи його з формального процесу на реальний механізм участі в управлінні навчальними закладами. Четвертий етап – це впровадження системи громадянської освіти для дорослих. Це можуть реалізувати як державні, так і громадські організації, співпрацюючи між собою, як це робиться, наприклад, у Данії. Ключовим аспектом активізації громадської участі є відображення цих механізмів у статуті, що забезпечить прозорість та відкритість влади. Також важливо чітко прописати в статуті питання звітності: процедуру звітування голови, депутатів ради, старост та керівників комунальних підприємств. Громадяни часто не знають про можливості, які їм надає статут, що призводить до нерегулярного використання його норм. Це, в свою чергу, свідчить про недостатню роботу з населенням з боку місцевого самоврядування. Влада на місцях повинна залучати громадян до реалізації норм статуту на всіх етапах, починаючи з його розробки.

3.2 Аналіз практики проведення громадських слухань на Волині: перешкоди та чинники успіху

Кожна територіальна громада наділена правом на контроль. Одним із важливих елементів такого контролю є громадські слухання, які гарантовані статтею 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [68]. Відповідно до статті громадські слухання проводяться з депутатами місцевої ради та окремими посадовими особами органів місцевого самоврядування.

Після проведення реформи децентралізації на Волині утворилося 54 територіальні громади та 4 райони [79]. У Володимирський район входить 11 громад, у Камінь-Каширський – 5 громад, Ковельський район налічує 23 громади, а Луцький район – 15 [39]. Нині у громадах області все більшої популярності набуває інструмент партисипаторної демократії – громадські слухання, який з питань оцінки впливу на довкілля з 23 травня 2017 року є обов'язковою формою участі громадськості [72]. Лише протягом першого року впровадження процедури в Україні уповноваженими органами було проведено понад п'ятсот громадських слухань і на Волині зокрема.

До прикладу, у 2019 році інформаційний простір Волині сколихнули повідомлення про заплановане відкриття поблизу села Підгірного, що в Рожищенському районі, звіроферми з розведення норок. Члени громадських організацій підкреслювали негативний вплив хутряного виробництва на екологію та здоров'я населення, тоді як представники підприємства акцентували увагу на законності цієї діяльності в Україні та її позитивному економічному впливі. Місцеві жителі розділилися на два табори: одні підтримували цю ініціативу, інші виступали категорично проти. У зв'язку з цим були організовані громадські слухання, які відбулися 18 лютого 2019 року [61]. На слуханнях було чимало осіб, які виступали, тож, зваживши усі «за» і «проти», із 115 присутніх на зборах громадян, ідею будівництва та роботи ферми у селі Підгірне підтримало 74 людини, не підтримало – 32. Окрім того, шестеро присутніх не голосували взагалі, інші – утрималися. Варто зазначити,

що збори відбулися згідно із дотриманням усіх законодавчих норм. Більшість людей підтримали ініціативу будівництва хутряної ферми.

Варто згадати й громадській слухання у Луцьку щодо смороду, які відбулися 23 липня 2019 році [57]. На громадські слухання зареєструвалися 232 людини. Після виступів посадових осіб, представників заводу «БІО ПЕК», Гнідавського цукрового заводу та чималої кількості запитань від населення, на слуханнях напрацювали резолюцію [86].

Ще одним цікавим прикладом успішного проведення громадських слухань, які значною мірою повпливали на результат, стали збори, які відбулися 9 липня 2024 року щодо будівництва нової свиноферми у селі Білин Ковельської громади [87]. На громадських слуханнях у залі зареєструвалися 324 місцевих жителі. Усі одногосно проголосували проти розміщення свинокомплексу у селі. У свою чергу, підприємець, який планував будівництво, припинив інвестиційну діяльність. Варто зазначити, що громадські слухання щодо оцінки впливу на довкілля та з інших важливих питань, проводяться як у великих містах так і у маленьких селах. Від кількості осіб ефект цього інструменту не зменшується і він є вагомим при прийнятті остаточних рішень.

До прикладу, 10 червня 2024 року відбулися слухання у селі Довжиця Камінь-Каширського району, які зібрали 30 осіб. Але згідно Положення про громадські слухання, цієї кількості людей вистачає, аби збори вважалися законними. На заході розглядалося питання про побудову у їхньому старостинському окрузі полігону для тимчасового зберігання твердих побутових відходів. Люди прийшли, аби висловити свою незгоду з таким рішенням. Жителі Довжиці написали колективну заяву. Рішення про затвердження детального плану будівництва полігону на громадських слуханнях не ухвалили. На думку людей, Маневицька селищна рада не взяла до уваги думку мешканців села, тому громада готуватиме позов до суду.

Громадські слухання на Волині можуть і відбуваються з різноманітних питань, у статті 13 Закону України «Про місцеве самоврядування» є певний

перелік питань, які відносяться до відання місцевого самоврядування [68]. З початком повномасштабного вторгнення Росії у громадськості постало чимало питань щодо того, чи правильно зосередженні бюджетні витрати громади. Все частіше люди почали звертати увагу влади на те, що у час війни потрібно усі ресурси закумуляувати на забезпечення війська, та тих військовослужбовців, які безпосередньо проживають у тій чи іншій громаді. Тому, дуже часто, коли міська/селищна/сільська рада ухвалювала бюджет, громадяни ініціювали громадські слухання, щоб безпосередньо впливати на те, куди будуть витратитися кошти громади у такий складний час.

Наприклад, в обласному центрі Волині 18 грудня 2023 року відбулися громадські слухання щодо бюджету Луцької громади на наступний рік [13]. Перед початком слухань о 14:30 біля міської ради зібралися лучани з плакатами про підтримку армії, а також приєдналися військові, аби висловити свою позицію. Загалом обговорення проекту бюджету Луцької громади тривало 2,5 години. У підсумку озвучені пропозиції внесли у протокол, їх розглянули під час ухвалення бюджету на засіданні сесії міської ради. На підтримку ЗСУ запланували не менш як 500 млн гривень. Частина - з бюджету на 2024 рік, частина - під час розподілу вільних залишків.

Кожна територіальна громада Волині по-своєму використовує інструмент громадських слухань, адже хоч і є спільні рекомендації та дослідження, як правильно та ефективно проводити зібрання, все ж у кожному місті, селищі, селі, вони проходять по-різному. Як вже говорилося вище, громадські слухання у громадах регулює Статут територіальної громади та безпосередньо Положення про громадські слухання, яке кожна територіальна одиниця приймає індивідуально з врахуванням своїх можливостей [27, с. 123]. Є громади у яких Положення про громадські слухання прийняті вже давно і вони встигли напрацювати великий досвід проведення ефективних громадських слухань, які мали реальний вплив на прийняття рішень. Ну і звісно є ті населені пункти, які тільки намагаються впровадити цей інструмент і роблять ще безліч помилок. Розглянемо ті територіальні громади Волині, у

яких громадські слухання вже активно та результативно впровадженні у життя.

У місті Володимир громадські слухання регулюються Положенням, яке було затверджено рішенням сесії сьомого скликання від 07 вересня 2018 року №28/30 [13]. Положення визначає процедуру ініціювання, підготовки та проведення громадських слухань, а також врахування їхніх результатів органом місцевого самоврядування міста Володимира та його посадовими особами. Вказується, що пропозиції, висловлені під час громадських слухань, фіксуються в протоколі і розглядаються на найближчому відкритому засіданні ради та/або її виконавчого комітету за обов'язкової участі ініціаторів слухань, яким надається можливість виступити. Рішення за результатами розгляду ухвалюється шляхом поіменного голосування.

Рішення, ухвалені органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами на основі розгляду пропозицій, викладених у протоколі громадських слухань, а також актуальна інформація про їх реалізацію протягом п'яти робочих днів, надсилаються ініціаторам громадських слухань і публікуються на офіційному веб-сайті ради в спеціальному розділі «Громадська участь». Крім того, члени громади мають право оскаржити, відповідно до чинного законодавства, будь-які дії або бездіяльність службових та посадових осіб місцевого самоврядування, які порушують вимоги Положення [13]. У документі наводиться їх вичерпний перелік.

Тільки за поточний, 2024 рік, у Володимирі було проведено ряд громадських слухань. Найвідомішим стало голосування за повернення місту історичної назви. Громадські слухання щодо повернення місту Володимир-Волинському історичної назви «Володимир» відбулися 9 вересня у культурно-мистецькому центрі. У слуханнях взяли участь 216 зареєстрованих учасників, котрі отримали мандати для голосування. В ході обговорення пропозицій у кожного з присутніх у залі була можливість висловити свою думку, після чого відбулось голосування, в результаті якого 137 зареєстрованих учасників підняли свої мандати угору, віддавши таким чином свій голос за повернення

місту історичної назви Володимир [12]. Пропозицію громадських слухань було винесено на розгляд найближчого пленарного засідання сесії міської ради, яке відбулося 1 жовтня. На ньому міська рада підтримала ініціативу щодо повернення історичної назви Володимир.

Найчастіше громадські слухання у Володимирі стосувалися таких питань:

- громадські слухання щодо перейменування вулиць;
- громадські слухання щодо внесення змін у план території міста;
- громадські слухання щодо підвищення тарифів на перевезення пасажирів;
- громадські слухання з приводу ставок місцевих податків;
- громадські слухання щодо впливу на довкілля та інші [93].

У Луцькій міській територіальній громаді актуальний Статут був прийнятий рішенням міської ради від 20.12.2023 №54/97 «Про затвердження Статуту Луцької міської територіальної громади». Розділ III. Безпосередньо регулює форми безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення. Громадські слухання становлять одну з форм, що детально описані в статті 17 Статуту. У ній зазначається, що територіальна громада має право організовувати громадські слухання, під час яких відбуваються зустрічі з депутатами міської ради та представниками органів місцевого самоврядування. Це дає можливість жителям вислухати їх, піднімати актуальні питання та вносити пропозиції стосовно справ місцевого значення, які входять до компетенції місцевого самоврядування [91]. Предметом громадських слухань можуть бути будь-які питання, віднесені Конституцією України, законами України та іншими нормативно-правовими актами до відання місцевого самоврядування.

За 2016-2023 роки у Луцьку було проведено ряд громадських слухань, наведемо перелік основних питань, які викликали зацікавлення у громадськості:

- обговорення проєктів бюджету міста Луцька на кожен наступний

рік;

- питання про ситуацію з неприємним запахом у місті;
- зміна тарифів на послуги громадського транспорту;
- здійснення державно-приватного партнерства щодо реставрації

пристосуванням та управлінням нежитловим приміщенням, яке розташоване на вулиці Кафедральній, 4 в місті Луцьку (Гостинний двір Прайзлерів)» [13].

Не менш активно громадські слухання використовуються у Нововолинську. Статут територіальної громади міста Нововолинськ був прийнятий рішенням міської ради від 20.12.2007р. №17/6.2 [9]. Стаття 37 зазначає, що жителі міста здійснюють право на місцеве самоврядування у таких формах:

- вибори міської та селищної рад, міського та селищного голів;
- міські референдуми;
- загальні збори громадян за місцем проживання;
- місцеві ініціативи;
- громадські слухання;
- індивідуальні та колективні звернення до органів та посадових

осіб місцевого самоврядування територіальної громади міста;

- участь у роботі органів місцевого самоврядування територіальної громади міста, а також робота на виборних посадах місцевого самоврядування.

Окремого положення про громадські слухання у Нововолинську немає, проте у статуті є окремий розділ, який детально прописує процедуру громадських слухань[64]. У статті 51 Статуту зазначається, що територіальна громада міста має право проводити громадські слухання – зустрічі з депутатами міської ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких учасники територіальної громади можуть заслуховувати їх, порушувати питання та вносити пропозиції щодо питань місцевого значення, що належать до відання місцевого самоврядування територіальної громади міста

Найактуальніші питання, щодо яких у Нововолинську проводилися громадські слухання:

- впровадження електронного квитка у громадському транспорті;
- перейменування вулиць і демонтажу радянських пам'яток у

Нововолинську;

- порядок та вартість розміщення рекламних носіїв у

Нововолинській ТГ;

- підняття вартості проїзду у громадському транспорті міста;
- обговорення містобудівної документації;
- громадські слухання щодо розміщення зовнішньої реклами;
- розгляд проєктів державного планування та звіт про стратегічну

екологічну оцінку.

- будівництво багатоповерхівок та магазинів [9].

До прикладу, у місті Ківерці Луцького району проводилися громадські слухання щодо прийняття та затвердження нового Статуту міста. Проте, обговорення, з урахуванням безпекової ситуації, проводилося онлайн. Термін проведення Е-консультації становив 20 календарних днів з дня оприлюднення оголошення про проведення обговорення. Також пропозиції та коментарі можна було надсилати на електронну адресу Ківерцівської міської ради з обов'язковим зазначенням прізвища, імені та по батькові автора. У запропонованому статуті були визначені основні форми безпосередньої участі мешканців територіальної громади у місцевому самоврядуванні, серед яких виділяються громадські слухання. Зазначається, що мешканці громади мають право організовувати громадські слухання з депутатами Ради та посадовими особами місцевого самоврядування, під час яких громадяни можуть слухати їх, піднімати питання та вносити пропозиції стосовно питань місцевого значення, що входять до компетенції місцевого самоврядування [65]. Громадські слухання можуть проводитися на території всієї територіальної громади або в окремих її частинах, як у межах міста, так і у межах вулиці та будинку.

У громаді проведення громадських слухань є обов'язковим щодо:

- 1) прийняття, внесення змін до статуту територіальної громади;
- 2) проєктів програмних документів (концепцій, програм, стратегій, планів), крім стратегічного плану розвитку територіальної громади та змін до нього;
- 3) проєкту бюджету місцевого самоврядування;

Проте, для того щоб провести слухання потрібно зібрати підписи на підтримку проведення громадських слухань у кількості не менше 100 підписів жителів територіальної громади. У разі проведення громадських слухань у менших частинах громади (старостинському окрузі, населеному пункті, окрім адміністративного центру громади) необхідною кількістю є 30 жителів громади відповідної території.

За останній квартал у Ківерцівській громаді проводилися громадські слухання з таких питань:

- розгляд містобудівної документації;
- перейменування вулиць на честь загиблих військових;
- встановлення місцевих податків;
- ініціювання добровільного об'єднання територіальних громад;
- найменування нових вулиць у Ківерцях [65].

Аналізуючи документи, які регулюють громадські слухання у громадах Волині, можна виділити ряд чинників, які перешкоджають успішному проведенню громадських слухань, серед самих поширених:

- ускладнена процедура ініціювання проведення громадських слухань, зокрема, необхідністю створення ініціативної групи через збори з кількістю понад 50 членів територіальної громади;
- встановлена висока кількість підписів на підтримку ініціативи проведення громадських слухань, які на практиці стає проблематично зібрати;
- відсутність вичерпного переліку підстав для відмови в реєстрації повідомлення про проведення громадських слухань;
- довший ніж 5 днів строк розгляду повідомлення про ініціювання

громадських слухань;

- широкий перелік документів для ініціювання проведення слухань (більше ніж два базові документи, а саме: повідомлення про ініціативу скликання слухань (тема, дата, місце, комітет) та підписні листи;

- не встановлено чіткий порядок розгляду резолюцій громадських слухань місцевою радою, що дозволяє міській раді ігнорувати пропозиції громадськості. Це часто знецінює сам процес громадських слухань, оскільки вони не мають логічного завершення, а думки громадян не беруться до уваги при ухваленні рішень. Таким чином, ці слухання набувають формального характеру.

- не визначений механізм оприлюднення всіх документів за результатами розгляду резолюції на офіційному сайті;

З огляду на вищезазначені і часто досить вагомі перешкоди у проведенні громадських слухань, протягом 2021-2022 років експертами, громадськими діячами в рамках реалізації проєкту «Ініціатива секторальної підтримки громадянського суспільства України» було розроблено, зареєстровано в Верховній Раді України законопроект №7283 «Про народовладдя на рівні місцевого самоврядування». 9 травня 2024 року Верховна Рада України ухвалила у другому читанні та в цілому законопроект №7283 щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування [71]. Законопроект визначає, що процедури ініціювання, проведення та використання механізмів місцевої демократії регулюються органами місцевого самоврядування через статути громад або окремі рішення місцевих рад. Цей законопроект має на меті доповнити нещодавно ухвалений законопроект №6401, який сприяє забезпеченню прозорості в діяльності місцевого самоврядування та значно розширює норми, що стосуються відкритості місцевих рад і виконавчих органів громад.

До того ж, у зв'язку з повномасштабною агресією РФ проведення громадських слухань зазнало безпекових викликів. В окремих громадах діють обмеження щодо кількості учасників будь-яких публічних заходів або

заборона їх проведення в цілях безпеки. Окремі громади використовують для проведення громадських слухань онлайн-платформи: Google Meet, e-DEM, Google-форми, чат-бот «Дія» тощо [59]. Проте, кожна громада Волинської області, індивідуально приймає рішення, у якому форматі проводити громадські слухання.

Висновки до розділу 3

Отже, громадські слухання, при належній організації, є дієвим засобом взаємодії між владою та суспільством. Проте для досягнення позитивних результатів такої комунікації важливо проводити слухання кілька разів на рік. Вони повинні охоплювати не лише ініційовані активними групами, що складаються з представників громади, але й ті, що обов'язково організовуються місцевими органами самоврядування. Поєднання обов'язкових і добровільних аспектів організації громадських слухань дозволяє реалізувати їхні основні функції: комунікаційну, організаційну, контрольну та представництво інтересів громади.

Проте, використання громадських слухань як форми комунікації влади і громади не буде ефективними, якщо не буде забезпечено належного рівня їх організації, адже в цьому випадку зростають ризики взаємної неповаги, маніпуляції громадською думкою, вибіркового врахування інтересів громади, що призводить до безрезультативності слухань. Готуючись до громадських слухань, необхідно звернути увагу на розробку їх сценарію або плану проведення. Визначальними моментами у підготовці такого плану є мета, тема і склад учасників конкретного слухання. Від цих трьох складників залежить характер і зміст дискусії, і успіх самих слухань.

Аналізуючи всі етапи підготовки та проведення громадських слухань, можна виділити наступний алгоритм: формування ініціативної групи, збір підписів, подання ініціативи на проведення громадських слухань, реєстрація цієї ініціативи, визначення дати слухань, інформування громадськості про подію, проведення слухань, оформлення та подання протоколу слухань до міської ради, публікація протоколу, розгляд пропозицій слухань міським

головою, виконавчими органами ради або їх представниками, публікація результатів на сайті громади, контроль за виконанням рішень, ухвалених під час слухань. Слід підкреслити, що пропозиції, які виникають внаслідок громадських слухань, підлягають обов'язковому розгляду органами місцевого самоврядування.

Нині активно громадські слухання практикуються у Луцькій територіальній громаді, Володимирі, Нововолинську, Ківерцях, тощо. Цікаві приклади проведення зібрань у цих містах наведені вище. До того ж, з питань оцінки впливу на довкілля з 23 травня 2017 року громадські слухання є обов'язковою формою участі громадськості. Лише протягом першого року впровадження процедури в Україні уповноваженими органами було проведено понад п'ятсот громадських слухань і на Волині зокрема.

ВИСНОВКИ

1. Провівши теоретичний аналіз та визначивши суть і значення таких термінів, як «громадська думка», «політична участь» і «громадські слухання», ми приходимо до висновку, що вітчизняна наукова література з питань державного управління та адміністрування розглядає громадські слухання через призму законодавства, зокрема Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Однак дослідники, серед яких варто виділити Наливайко Л., Савченко О., Городко М., Холдар Д. та Захаренко О., Букіна Т., у своїх працях більш детально конкретизують визначення терміна «громадські слухання», надаючи йому більш широке значення. Визначення, наведені в роботах зазначених науковців, акцентують увагу на офіційності громадських слухань, що надає їм значної ваги в контексті впливу громади на діяльність органів місцевого самоврядування, оскільки офіційний статус вимагає належного оформлення. Громадські слухання розглядаються як реальна можливість територіальної громади безпосередньо брати участь у процесі місцевого самоврядування, а саме в піднятті питань та висуненні пропозицій стосовно справ місцевого значення, які влада повинна враховувати при прийнятті рішень.

2. Встановлено, що залучення громадськості до процесу прийняття рішень має вагоме значення для розвитку територіальних громад, прозорості використання бюджетних коштів та підзвітності щодо ухвалення тих чи інших рішень. На сьогодні громади мають ряд інструментів, за допомогою яких мають змогу брати безпосередню участь у житті громади. Особливості реалізації для кожного інструменту громада може обрати під себе. Проте має бути вироблена певна стратегія, як поступово та ефективно залучати громадян до процесу прийняття рішень. Якщо ми говоримо безпосередньо за громадські слухання, то має бути розроблене положення, яке закріплює механізм проведення їх у громаді таким чином, щоб вони не були лише формальним зібранням, а мали кінцевий результат, на який влада має зважати при прийнятті рішення щодо питання, яке розглядалося на громадських слуханнях.

За наявною практикою до статутів громади включають достатньо широкий перелік інструментів демократії та методів залучення громадян до прийняття рішень. Основні із них: громадські слухання, загальні збори громадян за місцем проживання, місцеві ініціативи, органи самоорганізації населення (ОСН), консультативно-дорадчі органи, публічні консультації, громадські експертизи, електронні петиції, тощо. Усі вище згадані форми дають реальну можливість громадянам тим чи іншим чином впливати та бути залеченими до життя своєї громади.

3. З'ясовано, що питання громадської участі в Україні, а також окремі форми демократії участі регулює ряд законів. Серед основних можна вважати закони України: «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про органи самоорганізації населення», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про звернення громадян» та деякі інші. Безпосереднє право громади на проведення громадських слухань встановлено ст. 13 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Також доведено, що не менш важливу роль в організаційному забезпеченні проведення громадських слухань відіграє нормативно-правове забезпечення на рівні громади, яке складається із Статуту громади та відповідного Положення «Про громадські слухання».

4. Підсумовуючи особливості проведення громадських слухань у зарубіжних країнах, можна зазначити, що вони успішно реалізуються в Австрії, США, Німеччині, Канаді, Великобританії, Естонії та інших європейських країнах. Громадські слухання є однією з найпоширеніших форм прямої місцевої демократії в більшості демократичних держав. Наприклад, у Німеччині та США жодне рішення державної влади не може вважатися легітимним без підтримки громадських організацій. У цих країнах жоден закон не може бути ухвалений, якщо під час громадських слухань проект не отримав підтримки від різних груп населення. Громадські слухання також виявляються ефективними у процесі розробки бюджету. Аналіз їхньої

діяльності у Франції, Іспанії, Бельгії та інших країнах показує, що завдяки зібранням вдається забезпечити інтереси основних груп населення, при цьому особлива увага приділяється дійсно важливим соціально-економічним та гуманітарним проектам, які сприяють функціонуванню міста. Врахування міжнародного досвіду в процесі конституційно-правового регулювання інституту публічних та громадських слухань в Україні має стратегічне значення. Однак важливо пам'ятати, що впровадження перевірених за кордоном державних і правових інститутів повинно відбуватися з урахуванням національних та правових традицій.

5. Проаналізувавши усі аспекти підготовки та проведення громадських слухань визначили наступний алгоритм: створити ініціативну групу, зібрати підписи, подати ініціативу щодо проведення громадських слухань, зареєструвати ініціативу, призначити дату громадських слухань, поінформувати громадян щодо події, безпосереднє проведення громадських слухань, оформити та подати протокол слухань до міської ради, оприлюднення протоколу, розгляд пропозицій громадських слухань міським головою, виконавчими органами міської ради або їх посадовими особами, оприлюднення результатів на сайті громади, контроль за виконанням рішень громадських слухань. Варто наголосити, що пропозиції, що вносяться за результатами громадських слухань, підлягають обов'язковому розглядові органами місцевого самоврядування.

6. З'ясовано, що кожна територіальна громада Волині по-особливому використовує інструмент громадських слухань, адже хоч і є спільні рекомендації та дослідження, як правильно та ефективно проводити зібрання, все ж у кожному місті, селищі, селі, вони проходять по-різному. Як наголошувалося вище, громадські слухання у кожній громаді регулює Статут територіальної громади та безпосредньо Положення про громадські слухання, яке кожна територіальна одиниця приймає індивідуально з врахуванням своїх можливостей. Є громади у яких Положення про громадські слухання прийняті вже давно і вони встигли напрацювати великий досвід проведення ефективних

громадських слухань, які мали реальний вплив на прийняття рішень. Ну і звісно є ті населені пункти, які тільки намагаються впровадити цей інструмент і роблять ще безліч помилок.

На сьогодні, громадські слухань досить популярні і активно проводяться у Луцькій територіальній громаді, Володимирі, Нововолинську, Ківерцях, тощо. Найцікавіші приклади та питання, які розглядалися на цих зібраннях проаналізовані у дослідженні.

Список використаних джерел

1. Афонін Е. А. Громадська участь у творенні та здійсненні державної політики: навч. посіб. / Київ: Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. 160 с.
2. Артеменко В. Р. Форми та методи залучення громадськості: навч. посіб. / Київ: ІКЦ «Леста», 2007. 248 с.
3. Батанов О. В. Партиципативна демократія в системі місцевого самоврядування: проблеми законодавчого регулювання. Теорія та історія публічного управління: зб.наук. праць. Київ: Право, 2014. № 9–10. С. 12–19.
4. Бабінова О. Основні елементи, принципи та форми взаємодії органів публічної влади з громадськістю. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Дніпропетровськ, 2015. № 1 (19). С. 83–90.
5. Берназюк Я. О. Форми участі інститутів громадянського суспільства у нормотворчому процесі. Конституційно-правові аналітичні студії. Київ. 2017. С. 43–51.
6. Беззубко Л. В. Про деякі механізми взаємодії членів громади з органами місцевого самоврядування. Менеджер ДонДУУ. № 1. 2006. С. 76–81.
7. Бориславська О., Заверуха І., Захарченко Е., та ін. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні». DESPRO. Київ: ТОВ «Софія». 2012. 128 с.
8. Бородін Є. Субсидіарність як основа розвитку взаємовідносин держави та суспільства в сучасній Україні. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4. С. 16–21.
9. Будівництво багатоповерхівок та магазинів: мешканців Нововолинська кличуть на громадські слухання: ІА Волинські Новини від 28 червня 2022 р. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/budivnytstvo->

bahatopoverkhivok-ta-mahazyniv-meshkantsiv-novovolynska-klychut-na-hromadski-slukhannia/ (дата звернення: 06.09.2024).

10. Васильченко Г. М. Планування розвитку територіальних громад: навч. посіб. для посадових осіб місцевого самоврядування. Київ: ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 256 с.

11. Віхляєв М. Ю. Напрями вдосконалення нормативно-правового регулювання громадських слухань як форми громадського контролю, що здійснюється громадськими об'єднаннями. Науковий вісник Ужгородського національного університету, Запоріжжя. 2013. № 7. С. 123–126.

12. Володимир-Волинський на Волині перейменували на Володимир: Суспільне Луцьк від 15 грудня 2021 р. URL: <https://susplne.media/lutsk/189642-narodni-obranc-i-progolosuvali-za-perejmenuvanna-mista-na-volini/> (дата звернення: 16.09.2024).

13. Громадські слухання: Луцька міська рада. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/hromadski-slukhannia> (дата звернення: 03.08.2024).

14. Громадські слухання/обговорення: Офіційний сайт міста Володимир. URL: <https://volodymyrrada.gov.ua/> (дата звернення: 29.08.2024).

15. Городок М. Д. Громадські слухання як засіб вирішення проблем територіальних громад: практ. посіб. / Київ: 2016. 112 с.

16. Громадські слухання як форма взаємодії влади та громадськості: теоретичні аспекти: «Державне управління: удосконалення та розвиток». URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2021/33.pdf (дата звернення: 12.09.2024).

17. Громадські слухання: світова та українська практики: Громадський простір. URL: <https://www.prostir.ua/?news=hromadski-sluhannya-svitova-ta-ukrajinska-praktyku> (дата звернення: 12.08.2024).

18. Громадські слухання: Довідник громадського активіста. URL: http://dovidnyk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=51 (дата звернення: 07.08.2024).

19. Громадські обговорення в умовах правового режиму воєнного стану: Держава та регіони. URL: http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2023/62.pdf (дата звернення: 07.09.2024).

20. Городка М. Д. Громадські слухання: практ. пос. / Київ: Міжнародний Республіканський Інститут. Політична та громадянська освіта, 2016. 112 с.

21. Гонюкова Л. В. Основні напрями співпраці влади та громади і необхідні для цього умови. Державне управління: удосконалення та розвиток. зб. наук. конф. Київ. 2015. № 3. С. 13–17.

22. Нижник Н. Р. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: навч. посібник. Львів. Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002. 352 с.

23. Демида І. Взаємовідносини держави та громадського суспільства в зарубіжних країнах: досвід для України. Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством: матеріали наук.-практ. конф. Одеса. 2016. С. 53–73

24. Дробот І. Гарантування місцевого самоврядування: теоретико-методологічний аспект: монографія. Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2006. 252 с.

25. Європейська хартія місцевого самоврядування. Законодавство України від 15 жовтня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 05.09.2024).

26. Єсімов С. С. Транспарентність як принцип діяльності органів публічного управління в умовах використання інформаційних технологій. Соціально-правові студії: зб. наук. праць. Київ, 2018. Випуск 1. С. 42–49.

27. Єгоров І. Ю. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: навч.-метод. посіб. / Київ: ДП «Укртехінформ», 2013. 250 с.

28. Здіорук О. І. Пріоритети розвитку громадянського суспільства в Україні. Стратегії і пріоритети. 2010. № 1 – 2. С. 66–69.

29. Інструменти прямої демократії: як українці використовують свої права та можливості: Форми громадської участі.

URL:<https://inrespublica.org.ua/aktyvna-hromada/instrumenty-pryamoyi-demokratiyi-yak-ukrayintsi-vykorystovuyut-svoyi-prava-ta-mozhlyvosti.html> (дата звернення: 20.09.2024).

30. Інструменти громадської участі, їх види і принципи: Громадянська мережа Опора. URL: <https://www.oporaua.org/samovriaduvannia/instrumenti-gromads-koyi-uchasti-yih-vidi-i-principi-25098> (дата звернення: 10.08.2024).

31. Інструменти громадської участі: де шукати і як вони працюють: Стратегії і технології ефективного партнерства. URL: <https://www.stepngo.in.ua/longread-democracy-tools/> (дата звернення: 07.08.2024).

32. Карий О. В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування: навч. пос. / Київ: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.

33. Камінська Н. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навчальний посібник. Київ: КНТ, 2010. 232 с.

34. Керівні принципи щодо громадської участі у процесі прийняття політичних рішень: Асоціація міст України. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-on-civil-participation-in-political-decision-making/168076e135> (дата звернення: 07.06.2024).

35. Кісловський А. О. Правове регулювання прийняття статутів територіальних громад. Теорія та історія держави і права. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Київ. 2019. № 1. С. 122–132.

36. Козюра І., Лебединська О. Місцеве самоврядування в Україні (становлення та розвиток): навч. посіб. Ужгород: Патент, 2003. 224 с.

37. Конституція України: Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://surl.li/aflnd> (дата звернення: 20.07.2024).

38. Кожина А. В. Перспективи розвитку механізмів громадської участі на місцевому рівні. Державне управління: удосконалення та розвиток: матеріали наук. конф. Київ, 2015. № 1. С. 43–48.

39. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014. № 333-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 20.08.2023).

40. Конгрес США проведе слухання через появу НЛО - деталі: Судово-юридична газета від 16 вересня 2024 р. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/310640-kongress-ssha-provedet-slushaniya-iz-za-royavleniya-nlo-detali> (дата звернення: 13.08.2023).

41. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля. Законодавство України від 27 травня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 06.07.2024).

42. Кравченко Т. А. Інституційне забезпечення безпосередньої участі громадян України у місцевому самоврядуванні. Аспекти публічного управління: зб. наук. пр. Запоріжжя, 2015. № 10. С. 72–82.

43. Кравченко В. Місцеве самоврядування в Україні: історія, сучасність, перспективи розвитку: навч. посіб. Київ, 2000. 206 с.

44. Кузьменко В. М. Конституційно-правові та технологічні засади державної політики у сфері становлення та розвитку електронної демократії в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2018. № 19. С. 26–32.

45. Куйбіда В. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку місцевої демократії. Хмельницький: Вид-во ХУУП, 2008. 467 с.

46. Лебідь А., Назаров М. Інструменти громадської участі в Україні: навч. посіб. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с.

47. Лопушинський І. П. Електронна демократія та електронне врядування: досвід США для України. Державна політика щодо місцевого самоврядування: стан, проблеми та перспективи: матеріали наук.-практ. конф. Херсон: ХНТУ, 2010. С.108-110.

48. Мазурок Ю. О. Концепції електронної демократії в зарубіжній політичній думці. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах «Грані»: наук. конф. 2011. № 1 (75). С. 160–164.

49. Мельниченко В. П. Правове регулювання відносин органів місцевого самоврядування із громадськістю: стан та вдосконалення. Політологія і право, 2017. № 16. С. 160–168.

50. Механізми та процедури залучення громадськості до прийняття рішень: Національне агентство України з питань державної служби. URL: <https://nads.gov.ua/> (дата звернення: 13.06.2024).

51. Молодожен Ю. Поняття і сутність територіальної громади в системі місцевого самоврядування України. Університетські наукові записки. 2006. № 2. С. 347–352.

52. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Законодавство України від 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043 (дата звернення: 23.08.2024).

53. Михненко А. М. Суспільство та влада: механізми взаємодії: навч. метод. матеріали для слухачів дисципліни «Механізми взаємодії суспільства і влади»: Київ: НАДУ, 2013. 80 с.

54. Муркович Л. І. Світова практика залучення громадян до участі в управлінні місцевими справами. Державне управління та місцеве самоврядування. Київ, 2013. № 17. С. 262–269.

55. Мочков О. Б. Організація участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого розвитку. Національна академія державного управління при Президентові України. Київ, 2017. 23 с.

56. Кушнір А. Залучення громадян до розробки та ухвалення рішень місцевим самоврядуванням. Центр UA. Київ, 2018. 84 с.

57. На громадські слухання щодо смороду у Луцьку зареєструвалися понад 200 осіб: ІА Волинські Новини від 23 липня 2019 р. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/na-hromadski-slukhannia-shchodo-smorodu-v-lutsku-zareyestruvalysia-bilshe-200-osib/> (дата звернення: 06.09.2024).

58. Наливайко Л. Р. Савченко О. В. Теоретико-правові засади громадського контролю за діяльністю органів державної влади: монографія. Київ. 2017. 276.

59. Народовладдя на місцях під час воєнного стану: Громадські слухання. URL: <https://parlament.org.ua/analytics/narodovladdya-na-misczyah-pid-chas-voennogo-stanu/> (дата звернення: 07.08.2024).

60. Нестерович В. Ф. Поняття «громадське обговорення» як категорія конституційного права. Право і суспільство. 2017. № 3. С. 36-42.

61. Норковій фермі на Волині – бути: більшість селян проголосували «За»: ІА Волинські Новини від 18 лютого 2019 р. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/norkoviy-fermi-na-volyni-buty-bilshist-selian-proholosuvaly-za/> (дата звернення: 12.10.2024).

62. Особливості проведення громадських обговорень в процесі оцінки впливу на довкілля: Екологія та охорона довкілля. URL: <https://mcl.kiev.ua/osobennosti-provedeniya-obshhestvennyh-slushanij-v-protssesse-otsenki-vozdeystviya-na-okruzhayushhuyu-sredu-ovd/> (дата звернення: 20.08.2024).

63. Оцінка механізмів залучення жителів до процесу прийняття рішень представниками громадянського суспільства: Аналітичний центр CEDOS. URL: <https://rm.coe.int/research-on-mechanism-civil-participation/168076e133> (дата звернення: 11.06.2024).

64. Офіційна сторінка Нововолинської міської ради. URL: <https://nov-rada.gov.ua/> (дата звернення: 21.06.2024).

65. Офіційна сторінка Ківерцівської міської ради. URL: <https://kivrada.gov.ua/search/> (дата звернення: 14.07.2024).

66. Парасюк І. Аспекти взаємодії територіальних громад та органів місцевої виконавчої влади агломерації задля спільного економічного розвитку. Ефективна економіка. 2010. № 10. URL: <http://surl.li/mdlprv> (дата звернення: 15.08.2023).

67. Порядок та механізм проведення консультацій з громадськістю: Довідник громадського активіста. URL: <http://dovidnyk.org.ua/pro-proekt> (дата звернення: 15.08.2024).

68. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 11.06.2024).

69. Про регулювання містобудівної діяльності. Закон України від 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14> (дата звернення: 22.07.2024).

70. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 1991 р. № 41 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12> (дата звернення: 17.08.2024).

71. Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» щодо забезпечення прозорості місцевого самоврядування. Закон України від 22.02.2024 р. № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3590-20> (дата звернення: 17.06.2024).

72. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань у процесі оцінки впливу на довкілля: Постанова Кабінету Міністрів від 13 грудня 2017 р. № 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/989-2017-%D0%BF> (дата звернення: 05.09.2024).

73. Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо проектів містобудівної документації на місцевому рівні: Постанова Кабінету Міністрів від 25 травня 2011 р. № 555. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-%D0%BF>

74. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11 липня 2001 року № 2625-III. Дата оновлення: 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14> (дата звернення: 22.07.2024).

75. Про звернення громадян. Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. Дата оновлення: 16.07.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр> (дата звернення: 13.08.2024).

76. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: наказ Міністерства екології та природних ресурсів України

від 27.02.2002 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0276-02> (дата звернення: 17.07.2024).

77. Про затвердження Положення про щоквартальне інформування населення через ЗМІ про об'єкти, які є найбільшими забруднювачами навколишнього природного середовища: наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 01.11. 2005 року № 397. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1510-05> (дата звернення: 16.07.2024).

78. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: постанова Кабінету Міністрів України від 03. 11. 2010 року № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF> (дата звернення: 16.07.2024).

79. Про добровільне об'єднання територіальних громад. Закон України від 5 лютого 2015 року № 157-VIII. Дата оновлення: 01.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 22.07.2024).

80. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження КМУ України від 01.04.2014. № 333-р. URL: <http://surl.li/mdlte> (дата звернення: 10.08.2024).

81. Романенко Є. М. Комунікативна взаємодія органів державної влади та громадськості: сутність та особливості налагодження. Державне управління та місцеве самоврядування. Львів. 2014. № 2 (21). С. 190–199.

82. Робінсон Д. Інновації для залучення громадськості. Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь. зб. наук. праць. Київ: Наука, 2011. С. 123–133.

83. Сергієнко О. М. Громадська участь та залучення громадян. Депутатська діяльність в округах: методич. посіб: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 92 с.

84. Смирнова Т. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: навч. посібн. Київ: Видавничий дім «КМ Академія», 2001. 262 с.

85. Сурміна Ю. П. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства: навч. посібн. Київ: НАДУ, 2011. 388 с

86. У Луцьку проведуть громадські слухання через сморід: ІА Волинські Новини від 9 липня 2019 р. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-lutsku-provedut-hromadski-slukhannia-cherez-smorid/> (дата звернення: 11.10.2024).

87. У селі на Волині мешканці бунтували проти нової свиноферми: ІА Волинські Новини від 9 липня 2024 р. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-seli-na-volyni-meshkantsi-buntuvaly-proty-novoyi-svynofermy/> (дата звернення: 12.09.2024).

88. У США стартують публічні слухання у справі про імпічмент Трампа: Радіо Свобода від 13 листопада 2019 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-usa-trump-impichment-slukhannia/30268559.html> (дата звернення: 02.08.2024).

89. У Конгресі США вперше за 50 років відбулися слухання щодо НЛЮ: Главком від 18 травня 2022 р. URL: <https://glavcom.ua/news/u-kongresi-ssha-vpershe-za-50-rokiv-vidbulisya-sluhannya-shchodo-nlo-846331.html> (дата звернення: 04.08.2024).

90. Участь громадськості в процесі прийняття рішень: Огляд стандартів та практик у країнах — членах Ради Європи. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/rubrik_rekomehdation/civik_Europe_2016.pdf (дата звернення: 12.08.2024).

91. Унормування участі громадян у справах територіальної громади м. Луцька. Статут територіальної громади міста Луцька. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/pages/city-charter> (дата звернення: 18.08.2024).

92. Чернеженко О.М. Конституційні основи місцевого самоврядування в державах-учасниках Європейського Союзу і в Україні. Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019. 521 с.

93. Що таке громадські слухання: Офіційний сайт міста Володимир. URL: <https://volodymyrgrada.gov.ua/> (дата звернення: 28.08.2024).